

Broj: Oi-K-BL-697/21
Datum: 07.12.2021. godine

Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine
Trg Bosne i Hercegovine broj 1
71 000 Sarajevo

BOSNA I HERCEGOVINA
PARLAMENTARNA SKUPŠTINA BOSNE I HERCEGOVINE
SARAJEVO

PRIMLJENO: 27-12-2021			
Organizaciona jedinica	Klasifikaciona oznaka	Redni broj	Broj priloga
01, 02	37-1	2230/21	

S

Predmet: Specijalni izvještaj o govoru mržnje u Bosni i Hercegovini, *dostavlja se*

Poštovani,

Ombudsmeni za ljudska prava Bosne i Hercegovine su na sjednici održanoj dana 22.06.2020. godine donijeli odluku o izradi Specijalnog izvještaja o govoru mržnje u Bosni i Hercegovini, na inicijativu Savjeta Evrope.

Cilj izvještaja je da putem analize pravnog okvira, pojedinačnih predmeta i reakcije odgovornih tijela, putem preporuka ukaže na korake koje je neophodno preduzeti radi podizanja svijesti o ovom fenomenu, kao i u uspostavljanju efikasnih mehanizama na prevenciji, zaštiti i sankcionisanju govora mržnje.

U skladu sa odredbama člana 34. i 32. Zakona o ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine¹ u prilogu akta dostavljamo Specijalni izvještaj o govoru mržnje u Bosni i Hercegovini.

S poštovanjem,

INSTITUCIJA OMBUDSMENA ZA LJUDSKA PRAVA BOSNE I HERCEGOVINE

¹ „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ broj: 19/02, 35/04, 32/06

Handwritten notes and a small table or diagram in the top left corner of the page. The text is faint and difficult to read, but appears to include some numbers and possibly a small grid or list.

Специјални извјештај

о говору мржње у Босни и Херцеговини

Бања Лука, јули 2021. године

СПЕЦИЈАЛНИ ИЗВЈЕШТАЈ О ГОВОРУ МРЖЊЕ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Бања Лука, јули 2021. године

Издавач

Институција омбудсмана за људска права Босне и Херцеговине
78 000 Бања Лука/Академика Јована Сурутке 13
е-маил: bl.ombudsmen@ombudsmen.gov.ba
www.ombudsmen.gov.ba

Координатори израде извјештаја:

Омбудсмани за људска права Босне и Херцеговине:

проф. др Љубинко Митровић
др Јасминка Цумхур
Нивес Јукић, dipl. iur.

Радна група за израду извјештаја:

др Предраг Раосављевић, помоћник омбудсмана
mr sc. Хајрија Ацамија, стручна савјетница
Вања Бурић, стручна савјетница

Технички уредио:

Драган Перић, шеф Одјељења за информационе технологије

САДРЖАЈ

УВОД	5
I МЕЂУНАРОДНИ ПРАВНИ ОКВИР ЗА СУЗБИЈАЊЕ ГОВОРА МРЖЊЕ	7
1. МЕЂУНАРОДНИ ДОКУМЕНТИ	8
2. РЕГИОНАЛНИ ДОКУМЕНТИ	13
3. ДОКУМЕНТИ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ	18
II ДОМАЋИ ПРАВНИ ОКВИР И ИНСТИТУЦИЈЕ	21
III ЖАЛБЕ ЗАПРИМЉЕНЕ У ИНСТИТУЦИЈИ ОМБУДСМАНА КОЈЕ СЕ ОДНОСЕ НА ГОВОР МРЖЊЕ	38
IV НАЛАЗ И МИШЉЕЊЕ ОМБУДСМАНА ЗА ЉУДСКА ПРАВА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ	46

УВОД

Говор мржње је усмени или писани говор који се своди на јавно изазивање или проузроковање мржње према одређеној групи или поједином лицу због неког његовог одређења у сврху стварања нетрпељивости, раздора, дискриминације и насиља и/или распиривања већ постојеће мржње с тим што се она кроз јавни говор мржње развија, јача и продубљује. Говор мржње је глобални проблем. Све земље, укључујући и европске, предузимају активности у спречавању говора мржње, што се односи и на Босну и Херцеговину.

Говор мржње, тачније, заговарање мржње на основу расе, боје коже, језика, вјере, етничке припадности, инвалидитета, животне доби, националног или социјалног поријекла, везе с националном мањином, политичког или другог увјерења, имовног стања, чланства у синдикату или другом удружењу, образовања, друштвеног положаја и пола, сексуалне оријентације, родног идентитета и полних карактеристика, на неки начин заузима посебно мјесто у свакодневици грађана Босне и Херцеговине, јер то показују подаци из предмета регистрованих у Институцији омбудсмана за људска права БиХ и у другим тијелима надлежним за поступања по пријавама те врсте.

Слобода изражавања је сваки облик изношења властитих ставова и размишљања појединца без страха да ће га неко у томе покушати спријечити или због тога казнити. Генерално говорећи, слобода изражавања, као корелатив говору мржње, протеже се и на непопуларне идеје и изјаве које могу да шокирају, увриједе, или узнемире друга лица. Бројне међународне конвенције, међутим, не само да дозвољавају државама да забране говор мржње, него то изричито захтијевају. Урођено достојанство и једнакост сваког појединца је фундаментални аксиом међународног система заштите људских права. Стога не чуди да међународно право осуђује изјаве којима се негира једнакост људских бића. Слобода изражавања, дакле, није апсолутна и уколико подстиче на дискриминацију или насиље прераста у говор мржње.

Босна и Херцеговина, је у складу с оваквим међународним оквиром, усвојила низ прописа којима регулише говор мржње, те успоставила институције које имају задатак да се боре против ове појаве. У пракси, међутим, према показатељима надлежних институција, провођење ефикасних мјера на сузбијању говора мржње отежава чињеница да је у већини случајева одговорна страна приватно правно лице, да је говор мржње присутан на интернету, који је, као виртуелни простор, у великој мјери нерегулисан и да путем друштвених мрежа долази до мултиплицирања говора мржње гдје се промоција личних ставова одвија под велом анонимности. У погледу судског процесуирања говора мржње, статистике показују да постоји врло мали број пријава које се односе на кривична дјела изазивања расне, националне или вјерске мржње, раздора или нетрпељивости, и та ситуација је присутна на подручју цијеле Босне и Херцеговине.

Управо из побројаних разлога, а на иницијативу Канцеларије Савјета Европе у Босни и Херцеговини, Омбудсмани за људска права БиХ су 22. јуна 2020. године донијели одлуку о изради Специјалног извјештаја о говору мржње у Босни и Херцеговини. Иако је у Институцији омбудсмана за људска права БиХ регистрован мали број предмета говора

мржње, у просјеку два или три годишње, а и ти предмети су махом отворени по службеној дужности, Омбудсмани за људска права БиХ су пошли од претпоставке да се велики број случајева говора мржње не пријављује, али да он има штетне посљедице по остваривање низа права, као што су право на живот и безбједност, вјерска права и право на слободу изражавања, запошљавање и права из радног односа, политичку партиципацију и учешће у јавном животу, приступ добрима и услугама, као и остваривање било којег другог права по начелу равноправности, односно без дискриминације.

Поред чињенице да су успостављена регулаторна тијела и одговарајући законски оквир како би се превенирао и сузбио говор мржње, потребно је да се постојећи механизми у већој мјери користе али и да медији и личности из јавног живота буду свјесни своје одговорности и утицаја који имају на јавност. Потпуно законско регулисање овог домена могло би да доведе и до супротног ефекта, односно претјеране регулације, што би значило угрожавање слободе изражавања. Потребно је, дакле, успостављање равнотеже између ограничавања могућности за настанак говора мржње и чувања слободе изражавања.

Кориштењем методе анализе међународног и домаћег правног оквира, подзаконских аката, као и вишегодишњег искуства запослених у Институцији омбудсмана за људска права БиХ, указано је на кораке које је неопходно предузети од стране надлежних тијела, удружења али и појединаца на јавним функцијама, идентификовани су пропусти или мањкавости у поступку провођења прихваћених међународних стандарда и дате конкретне препоруке и смјернице дјеловања свих надлежних актера у остваривању безбједне и толерантне средине за живот, ослобођене од страха за живот, имовину или безбједност грађана.

Имајући у виду друштвену опасност и значај који међународне и европске институције придају овој материји, а посебно потенцијал који говор мржње може испољити на узроковање нестабилности у Босни и Херцеговини, неопходно је предузети одлучујуће кораке у подизању свијести о овом феномену, као и у успостављању ефикасних механизма на превенцији, заштити и санкционисању говора мржње.

Омбудсмани Босне и Херцеговине

проф. др Љубинко Митровић

др Јасминка Џумхур

Нивес Јукић

I МЕЂУНАРОДНИ ПРАВНИ ОКВИР ЗА СУЗБИЈАЊЕ ГОВОРА МРЖЊЕ

Слобода изражавања је основно људско право гарантовано Универзалном декларацијом о људским правима (члан 19), Европском конвенцијом о заштити људских права и основних слобода (члан 10) и признато је кроз све кључне међународне и регионалне документе за заштиту људских права. Међутим, иако је слобода изражавања једно од најважнијих демократских права, она није апсолутно право, али свако ограничавање слободе изражавања мора бити изузетак и имати врло јасне и оправдане разлоге. Спречавање говора мржње и стигматизације појединих друштвених група и то најчешће рањивих и мањинских група друштва један је од ријетких оправданих разлога за ограничавање слободе изражавања.

Под појмом говора мржње подразумијева се говор којим се позива на насиље и мржњу према појединцу или одређеним друштвеним групама ради њихових карактеристика попут расе, етничког поријекла, полне оријентације, вјере и др., говор који је у супротности с принципима демократског друштва као што су принципи равноправности, једнакости и недискриминације, којим се крше права других и који је као такав неспојив са слободом говора, односно слободом мисли и изражавања.

Свако позивање на националну, расну или вјерску мржњу, које представља подстицање на дискриминацију, непријатељство или насиље, у складу са чланом 20. Међународног пакта о грађанским и политичким правима треба бити забрањено законом. Забрана говора мржње је потпуно компатибилна са слободом изражавања из члана 19. овог пакта, али остваривање слободе изражавања повлачи за собом одговорност.

Члан 4. Међународне конвенције о укидању свих облика расне дискриминације од држава потписница, између осталог, захтијева да *„утврде као кривично дјело свако ширење идеја заснованих на супериорности или расној мржњи као и свако подстицање на расну дискриминацију”*, те налаже забрану расистичког говора чак и кад он не представља подстрекавање на дискриминацију, непријатељство или насиље.

Од докумената Савјета Европе битно је истаћи Европску конвенцију о људским правима и основним слободама за коју Устав Босне и Херцеговине прописује „директну примјену” (члан II/2. Устава БиХ) а у којој је полазна основа за разматрање проблема говора мржње члан 10. који гарантује слободу изражавања. Иако у члану 10. Европске конвенције није директно одређена забрана говора мржње, односно обавеза држава чланица да исту забране, из праксе Европског суда је проистекао такав став. Наиме, Европски суд је заузео став кроз праксу којим се искључује из заштите члана 10. свако изражавање које представља говор мржње и негирање вриједности из Европске конвенције, а што је засновано на члану 17. Европске конвенције који забрањује злоупотребу гарантованих права¹. Надаље, на основу одредбе става 2. члана 10. ЕКЉП може се ограничити слобода изражавања с циљем ограничавања говора који заправо представља говор мржње, али Европски суд је кроз праксу у таквим случајевима утврђивао постојање четири елемента: мијешања у слободу изражавања, законитост наметнутог ограничења, постојање

¹ *Lawles против Ирске, пресуда 1. 7. 1961, анл. бр. 332/57, тач. 7;*

легитимног циља за ограничење и да ли је ограничење било „неопходно у демократском друштву“ како би се тај циљ постигао².

1. МЕЂУНАРОДНИ ДОКУМЕНТИ

Међународни пакт о грађанским и политичким правима (ICCPR)³

Међународни пакт о грађанским и политичким правима је ступио на снагу 23. марта 1976. године, а Босна и Херцеговина је приступила 1993. године.

Члан 20.

1. Свака ратна пропаганда треба бити забрањена законом.
2. Свако позивање на националну, расну или вјерску мржњу које представља подстицање на дискриминацију, непријатељство или насиље треба бити забрањено законом.

Међународна конвенција о елиминацији свих облика расне дискриминације (CERD)⁴

Међународна конвенција о елиминацији свих облика расне дискриминације је ступила на снагу 4. јануара 1969. године, а Босна и Херцеговина је приступила 1993. године.

Члан 4.

Државе уговорнице осуђују сваку пропаганду и све организације које су вођене идејама или теоријама заснованим на супериорности неке расе или групе лица одређене боје или одређеног етничког поријекла или које желе да оправдају или подрже ма који облик расне мржње или дискриминације; оне се обавезују да без одлагања усвоје позитивне мјере које имају за циљ да укину свако подстицање на такву дискриминацију, или на свако дјело дискриминације, и у том циљу, водећи рачуна о начелима наведеним у Општој декларацији о људским правима и о правима која су изричито наведена у члану 5. ове конвенције, оне се нарочито обавезују:

(а) да утврде као кривично дјело свако ширење идеја заснованих на супериорности или расној мржњи, свако подстицање на расну дискриминацију, као и сва дјела насиља, или изазивање на таква насиља, уперена против свих раса или сваке групе лица друге боје или другог етничког поријекла, као и пружање помоћи расистичким активностима, подразумијевајући ту и њихово финансирање;

(б) да прогласе за незаконите и да забране организације и активности организоване пропаганде и сваку другу врсту пропагандне активности који подстичу на расну дискриминацију и који је помажу, као и да прогласе да је учешће у овим организацијама или у њиховим активностима законом кажњиво дјело;

² *Sürek против Турске (No. 1) (1999), Erbakan v. Turkey, 59405/00, 6 July 2006, § 56;*

³ *Уједињене нације (1966), доступно на: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx>, чл. 20*

https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obmudsmen_doc2013031901595385cro.pdf;

⁴ *Уједињене нације (1965), доступно на: <https://ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CERD.aspx> <http://www.unhcr.rs/media/Medjunarodna%20konvencija%20o%20ukidanju%20svih%20oblika%20orasne%20diskrimi.pdf>;*

(ц) да не дозволе јавним властима нити јавним националним или локалним установама да подстичу на расну дискриминацију или да је помажу.

Члан 5.

У складу с основним обавезама наведеним у члану 2. ове конвенције, државе уговорнице се обавезују да забране и да укину расну дискриминацију у свим њеним облицима и да гарантују право свакоме на једнакост пред законом без разлике на расу, боју или национално или етничко поријекло, нарочито у погледу уживања сљедећих права:

(а) права на једнак поступак пред судовима и сваким другим судским органом;

(б) права на безбједност лица и заштиту државе од насиља и злостављања било од стране владиних службеника, било од сваког лица, групе или установе;

Члан 6.

Државе уговорнице обезбиједиће сваком лицу под својом јурисдикцијом стварну заштиту и право на жалбу пред националним судовима и осталим надлежним државним органима против свих дјела расне дискриминације која би, супротно овој конвенцији, повриједила његова људска права и основне слободе, као и право да од ових судова тражи задовољење или праведну и одговарајућу накнаду за сваку штету коју би могла да му нанесе таква дискриминација.

Члан 7.

Државе уговорнице обавезују се да предузму хитне и ефикасне мјере, нарочито у области наставе, васпитања, културе и информација ради борбе против предрасуда које воде расној дискриминацији и у сврху потпомагања разумијевања, толеранције и пријатељства међу народима, расним или етничким групама, као и унапређења циљева и начела Повеље Уједињених нација, Опште декларације о људским правима, Декларације Уједињених нација о укидању свих облика расне дискриминације и ове конвенције.

Компилација препорука Уједињених нација о људским правима у Босни и Херцеговини и њихова provedба⁵

Овај документ представља компилацију информација садржаних у извјештајима уговорних тијела и посебних процедура, укључујући препоруке прикупљене током два циклуса универзалног периодичног прегледа за Босну и Херцеговину. Документ укључује цијели текст препорука класификованих на основу прекршених права и група погођених кршењем људских права. Поред тога, овај документ такође садржи компилацију текстова из различитих извјештаја о људским правима и анализа након класификације препорука, припремљених у циљу пружања општег прегледа provedбе препорука. У наставку су издвојене препоруке које се односе на говор мржње.

⁵ *Компилација препорука Уједињених нација о људским правима у Босни и Херцеговини и њихова provedба, Сарајево, јули 2016. године, стр. 76 и 77, доступно на: https://bosniaherzegovina.un.org/sites/default/files/2019-11/Komp_preporuka_UN_ljudska_prava_u_BiH_0.pdf, посјећено 23. 11. 2020. године;*

“3.6. Говор мржње и злочини из мржње

Одбор препоручује да држава чланица наставља да води борбу против међуетничких предрасуда тако што ће, између осталог, примјењивати постојеће кривично-правне одредбе о говору мржње и злочинима из мржње, наставити да јача и промовише путем кампања за подизање свијести, те других конкретних корака, национално јединство, толеранцију и миран суживот чланова разних националности и религијских група, те јачањем надлежности за праћење Регулаторне агенције за комуникације у вези с дјелима јавног подстицања на етничку и религијску мржњу. (Одбор за елиминацију расне дискриминације (CERD) 2010, 10)

Строга примјена кривично-правних одредби на говор мржње и злочине из мржње и provedба кампања за подизање свијести у циљу промоције толеранције (Чешка Република); (Универзални периодични преглед (UPR) 2010, 33)

Држава чланица треба појачати своје напоре на борби против говора мржње и расистичких напада, посебно против Рома, тако што ће, између осталог, проводити кампање за подизање свијести усмјерене на промовисање поштовања људских права и толеранције разноликости. Држава чланица такође треба да појача своје напоре на осигуравању да се воде детаљне истраге и процесуирају наводни починиоци расистичких напада, те да, уколико буду осуђени, буду кажњени на одговарајући начин, те да се жртвама пружи адекватна компензација. Држава чланица, надаље, треба да усвоји закон којим се забрањује оснивање удружења која се заснивају на промоцији и ширењу, између осталог, говора мржње и расистичке пропаганде. (Међународни пакт о грађанским и политичким правима (CCPR) 2012, 20)

Одбор позива државу чланицу да интензивира своје напоре, укључујући усвајање на државном нивоу Нацрта закона о измјенама и допунама Кривичног законика Федерације Босне и Херцеговине, чиме би се проширила дефиниција злочина из мржње, како би се осигурао одржив повратак избјеглица и расељених лица у њихове заједнице поријекла тако што ће им се обезбиједити једнако уживање права из Пакта, посебно у области социјалне заштите, здравства, образовања и запошљавања. (Одбор за економска, социјална и културна права (CESCR) 2013, 12)

Борба против говора мржње и злочина из мржње, укључујући у политичкој сфери; прикупљање и процјена података о говору мржње и злочину из мржње и промоција међуетничке и међурелигијске толеранције, а посебно у образовном систему (Република Чешка); (Универзални периодични преглед (UPR) 2014, 107. 42)

Удвостручавање својих напора на борби против јавног манифестовања говора мржње и нетолеранције (Индонезија); (Универзални периодични преглед (UPR) 2014, 107. 43)

Пооштравање законодавства за борбу против мржње и дискриминације на основу етничке припадности, културе, религије или националности, посебно када се ради о политичким изјавама или јавним званичницима (Мексико); (Универзални периодични преглед (UPR) 2014, 107. 44)

Истраге и процесуирање инцидената говора мржње (Сијера Леоне); (Универзални периодични преглед (UPR) 2014, 107. 45)

Одбор препоручује да држава чланица осигура да се проводе постојеће кривично-правне одредбе о говору мржње и злочинима мржње на одговарајући начин и у складу с Општом препоруком Одбора бр. 35 у вези с борбом против расистичког говора мржње и да настави проводити кампање за подизање свијести на свим нивоима у циљу промоције националног јединства, разумијевања и толеранције и мирног суживота чланова различитих националности и религијских група. (Одбор за елиминацију расне дискриминације (CERD) 2015, 12)”⁶

Универзални периодични преглед (УПР) о стању људских права из новембра 2019. године - препоруке⁷

Универзални периодични преглед (UPR) је механизам Савјета за људска права УН-а чији је циљ унапређење људских права у свим државама чланицама УН-а, који функционише тако да Радна група Савјета за људска права Уједињених нација прикупља релевантне информације од држава чланица, УН-ове Канцеларије високог комесара за људска права, те информације других релевантних субјеката као што су организације цивилног друштва.

Радна група Савјета за људска права Уједињених нација за Универзални периодични преглед (УПР) о стању људских права је 15. новембра 2019. године усвојила извјештај за Босну и Херцеговину који садржи 207 препорука упућених Босни и Херцеговини у различитим областима људских права с циљем унапређења постојећег стања, које Босна и Херцеговина има обавезу размотрити и благовремено дати одговоре, али најкасније до четрдесет и треће сједнице Савјета за људска права. У наставку су издвојене препоруке из УПР-а које се односе на говор мржње:

⁶ *Компилација препорука Уједињених нација о људским правима у Босни и Херцеговини и њихова provedба, Сарајево, јули 2016. године, стр. 76 и 77, доступно на: https://bosniaherzegovina.un.org/sites/default/files/2019-11/Komp_preporuka_UN_ljudska_prava_u_BiH_0.pdf (преузето 23.11.2020. године);*

⁷ *Нацрт извјештаја Радне групе о универзалном периодичном прегледу - Босна и Херцеговина, Савјет за људска права Радна група за Универзални периодични преглед Тридесет четврто засједање Женева, 4-15. новембар 2019. године, стр. 9-20, доступно на: <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/LjudskaPrava/Zakljucna%20zapazanja%20na%20Treci%20ciklus%20UPR-a.pdf>;*

- 120.3 Удвостручити напоре у борби против говора мржње, у складу са члановима 12. и 20. Међународног пакта о грађанским и политичким правима (Хондурас);*
- 120.21 Омогућити обуку службеника за провођење закона и службеника у правосуђу о борби против дискриминације, говора мржње и дјела насиља заснованог на сексуалној оријентацији и родном идентитету жртава (Данска);*
- 120.24 Наставити с напорима на интензивирању програма едукације у складу са стандардима из области људских права (Јордан);*
- 120.25 Унапређивати ширење културе људских права и интегрисати је у наставни план и програм у школама (Јордан);*
- 120.27 Наставити јачање капацитета владиних службеника у области људских права (Јордан);*
- 120.28 Израдити Акциони план за људска права за јачање промоције и заштите људских права у земљи (Малдиви)*
- 120.41 Удвостручити напоре у борби против говора мржње, као и физичких и вербалних напада и заштите рањивог дијела друштва, посебно припадника етничких група и вјерских мањина (Бангладеш);*
- 120.52 Унапређивати међусобну солидарност у атмосфери мирног и грађанског суживота, узимајући у обзир мултиетнички и мултирелигијски састав земље (Света Столица);*
- 120.57 Наставити с напорима у борби против вјерске затуцаности, говора мржње и свих врста дискриминације (Катар);*
- 120.59 Удвостручити напоре у борби против говора мржње, пропаганде и оправдавања расне или вјерске супериорности (Уругвај);*
- 120.60 Борити се против етничких подјела, укључујући и осудама политичке реторике која их наглашава (Канада);*
- 120.61 Ојачати напоре на борби против говора мржње у медијима и наставити напредовање у усклађивању законског оквира за забрану било којег облика дискриминације, укључујући на основу националности и боје коже (Мексико);*
- 120.62 Појачати мјере за спречавање говора мржње и подстицања на расну, етничку и вјерску мржњу (Мијанмар);*
- 120.63 Наставити с напорима у борби против дискриминације и говора мржње (Тунис);*
- 120.64 Провести програме и активности за заустављање говора мржње на свим нивоима, како би се убрзала интеграција повратника како би се унаприједио мирни суживот (Турска);*
- 120.106 Предузети све потребне мјере за подстицање интеркултуралног дијалога, толеранције и разумијевања међу различитим заједницама, укључујући омогућавањем позитивног окружења за помирење, ради заштите и укључивања свих рањивих група (Италија).*

2. РЕГИОНАЛНИ ДОКУМЕНТИ

Европска конвенција о људским правима, Конвенција за заштиту људских права и основних слобода⁸

Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода је ступила на снагу 3. септембра 1953. године. Босна и Херцеговина ратификовала је Конвенцију 12. јула 2002. године, а Устав БиХ (чл. 2) проглашава је директно примјењивом у Босни и Херцеговини.

Члан 10. Слобода изражавања

1. Свако има право на слободу изражавања. Ово право укључује слободу мишљења и слободу примања и преношења информација и идеја, без мијешања јавне власти и без обзира на границе. Овај члан не спречава државе да захтијевају дозволе за рад од радио, телевизијских и филмских компанија.

2. Остваривање ових слобода, будући да укључује обавезе и одговорности, може подлијегати таквим формалностима, условима, ограничењима или санкцијама предвиђеним законом и које су неопходне у демократском друштву у интересу националне безбједности, територијалног интегритета или јавне безбједности, спречавања нереда или злочина, заштите здравља и морала, угледа или права других, спречавања ширења повјерљивих информација или у интересу очувања ауторитета и непристрасности судства.

Члан 17. Забрана злоупотребе права

Ништа у овој конвенцији не може се тумачити тако да подразумијева право било које државе, групе или лица да се упусте у неку дјелатност или изврше неки чин који је усмјерен на поништавање било којег од наведених права и слобода или на њихово ограничавање у већој мјери од оне која је предвиђена Конвенцијом.

Члан 18. Границе кориштења ограничења права

Ограничења за наведена права и слободе, дозвољена према овој конвенцији, неће се примјењивати у било које друге сврхе осим оних за које су предвиђена.

Додатни протокол уз Конвенцију о сајбер криминалу који се односи на криминализацију дјела расистичке и ксенофобне природе која су почињења помоћу компјутерских система, Савјет Европе, 2003. (ETS NO.189)⁹

Додатни протокол уз Конвенцију о кибернетичком криминалу о криминализацији акта расизма и ксенофобије почињених путем компјутерских система ступио је на снагу 1.

⁸ https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_BOC.pdf;

⁹ <https://rm.coe.int/168008160f>; БиХ је ратификовала Додатни протокол 19. 5. 2006, након чега је ступио на снагу 1. 9. 2006, извор: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-conventions/treaty/189/signatures?p_auth=GmBz1G0y

Извор за превод текста: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2008_06_4_66.html;

марта 2006. године, а Босна и Херцеговина је Протокол ратификовала 19. маја 2006. године. Сврха овог протокола јесте да допуни, између странака Протокола, одредбе Конвенције о кибернетичком криминалу, отворене за потписивање у Будимпешти 23. новембра 2001. године с обзиром на инкриминисање дјела расне и ксенофобне нарави почињених помоћу компјутерских система.

Члан 2. Дефиниције

У сврхе овог протокола:

- 1. „расни и ксенофобни материјал“ означава сваки писани материјал, сваку слику или било какав други приказ идеја или теорија које заговарају, промовишу или подстичу мржњу, дискриминацију или насиље било према појединцу или групи појединаца, а заснивају се на раси, боји коже, поријеклу или националном или етничком поријеклу те вјери, ако се она користи као повод за било које од споменутога.*
- 2. Ријечи и изрази кориштени у овом протоколу тумаче се на исти начин на који су протумачени у Конвенцији.*

Поглавље II - Мјере које се предузимају на националном нивоу

Члан 3. Ширење расног и ксенофобног материјала помоћу компјутерских система

- 1. Свака странка ће усвојити законодавне и друге потребне мјере како би се, у складу с њеним домаћим правом, утврдило као кривично дјело, ако је почињено намјерно и неовлаштено, сљедеће понашање: дистрибуција или омогућавање доступним јавности на неки други начин, расног и ксенофобног материјала, помоћу компјутерског система.*
- 2. Странка може задржати право да не захтијева кривичну одговорност за понашање утврђено одредбама става 1. овога члана ако материјал из члана 2. став 1. заговара, промовише или подстиче дискриминацију која није повезана с мржњом или насиљем, уколико постоје други ефикасни правни лијекови.*
- 3. Ничим не утичући на одредбе става 2. овог члана, странка може задржати право да не примјењује одредбе става 1. у оним случајевима дискриминације у којима, због начела о слободи изражавања утврђених у њеном домаћем праву, не може омогућити кориштење ефикасних правних лијекова из става 2.*

Члан 4. Пријетња мотивисана расизмом и ксенофобијом

Свака странка усваја све потребне законодавне и друге мјере како би се, у складу с њеним домаћим правом, утврдило као кривично дјело, ако је почињено намјерно и неоправдано, сљедеће понашање: пријетње, путем компјутерског система, почињењем тешког кривичног дјела према одредбама њеног домаћег права, (и) лицима због њихове припадности некој групи која се разликује према раси, боји коже, поријеклу, националном или етничком поријеклу те вјери, ако се она користи као повод за било које од споменутога, или (ии) групи лица која се разликује према било којему од споменутих обиљежја.

Члан 5. Увреда мотивисана расизмом или ксенофобијом

- 1. Свака странка ће усвојити све потребне законодавне и друге мјере како би се, у складу с њеним домаћим правом, утврдило као кривично дјело, ако је почињено намјерно и неоправдано, сљедеће понашање: јавно вријећање, помоћу компјутерског система (и) лица због њихове припадности некој групи која се разликује према раси, боји коже,*

поријеклу, националном или етничкоме поријеклу те вјери, ако се она користи као повод за било које од споменутога, или (iii) групе лица која се разликује према било којем од споменутих обиљежја.

2. Странка може:

- а) захтијевати да кривично дјело из става 1. овог члана мора за посљедицу имати да лице или група лица из става 1. буде изложена мржњи, презиру или порузи, или
- б) задржати право да не примјењује, у цијелини или само неки његов дио, става 1. овог члана.

Члан 6. Порицање, битно умањивање, одобравање или оправдавање геноцида или злочина против човјечности

1. Свака странка ће усвојити све потребне законодавне и друге мјере како би се, у складу с њеним домаћим правом, утврдило као кривично дјело, ако је почињено намјерно и неоправдано, следеће понашање: дистрибуција или омогућавање доступним путем компјутерског система јавности на неки други начин, материјала којим се пориче, битно умањују, одобравају или оправдавају дјела геноцида или злочина против човјечности, онако како су она утврђења у међународном праву и призната као таква у коначним и обавезујућим одлукама Међународнога војног суда, основаног Лондонским споразумом од 8. априла 1945, или било којег међународног суда основаног одговарајућим међународним инструментима и чију надлежност признаје та странка.

2. Странка може:

- а) предвидјети да порицање или битно умањивање из става 1. овог члана мора бити почињено у намјери да подстакне мржњу, дискриминацију или насиље према неком појединцу или групи појединаца по основу расе, боје коже, поријекла, националног или етничког поријекла те вјере, ако се она користи као повод за било које од споменутог, или може
- б) задржати право да не примјењује, у цијелини или само један дио, став 1. овог члана.

Члан 7. Помагање и подстицање

Свака странка ће усвојити потребне законодавне и друге мјере како би се, у складу с њеним домаћим правом, утврдило као кривично дјело, ако је почињено намјерно и неоправдано, помагање почињења било којег од кривичних дјела утврђеног овим протоколом и подстицање с намјером да такво кривично дјело буде почињено.

Поглавље IV - Завршне одредбе

Члан 9. Изражавање пристанка државе да буде везана протоколом

1. Овај протокол ће бити отворен за потписивање држава које су потписале Конвенцију, а које свој пристанак да буду њоме везане могу изразити:

- а) потписивањем, без резерве ратификације, прихвата или одобрења, или
- б) потписивањем које подлијеже ратификацији, прихвату или одобрењу, након којег слиједи ратификација, прихват или одобрење.

2. Држава не може потписати овај протокол без резерве ратификације, прихвата или одобрења или положити своју исправу о рафитикацији, прихвату или одобрењу осим уколико није већ положила или уколико истовремено не положи исправу о ратификацији, прихвату или одобрење Конвенције.

3. Исправе о ратификацији, прихвату или одобрењу полажу се код главног секретара Савјета Европе.

Члан 10. Ступање на снагу

1. Овај протокол ступа на снагу првога дана у мјесецу након истека раздобља од три мјесеца од дана у којему је пет држава изразило пристанак да буду везане овим протоколом, у складу с одредбама члана 9.

2. У односу на сваку државу потписницу која накнадно изрази пристанак да буде везана овим протоколом, исти ступа на снагу првога дана у мјесецу након истека раздобља од три мјесеца од дана његовог потписивања без резерве ратификације, прихвата или одобрења или полагања њене исправе о ратификацији, прихвату или одобрењу.

Препоруке Савјета Европе

Савјет Европе осим усвајања конвенција издаје и препоруке, које нису правно обавезујуће, али путем којих Комитет министара може *де факто* прописати смјернице којима обликује законе и политике држава чланица, а како би се пракса земаља уједначила у што већој мјери.

Једна од најрелевантнијих препорука по питању борбе против говора мржње је **Препорука 97(20)**, усвојена 1997. године¹⁰, којом се дефинише говор мржње и наглашава да такви облици изражавања проузрокују веће и штетније последице када се манифестују путем медија. Појам говор мржње, према овој препоруци, обухвата *„све облике изражавања који шире, подстичу, промовишу или оправдавају расну мржњу, ксенофобију, антисемитизам или друге облике мржње утемељене на нетолеранцији, укључујући: нетолеранцију изражену агресивним национализмом и етноцентризмом, дискриминацију и мржњу према мањинама, мигрантима и људима мигрантског поријекла.“*

Осим тога у овој препоруци се наводи да се у тексту домаћих закона и у пракси о говору мржње треба направити јасна разлика између одговорности аутора изјаве која представља говор мржње и одговорности медија због објављивања такве изјаве као дијела њихове мисије да преносе информације и идеје о питањима од јавног интереса¹¹.

Поред претходно наведене, значајана је и **Препорука 97(21)** која је такође усвојена 1997. године а која се бави медијима и промовисањем културе толеранције. Овом препоруком наглашава се да медији могу имати позитиван допринос у борби против нетолеранције, нарочито промовисањем културе разумијевања између различитих етничких, културних и вјерских друштвених група¹².

¹⁰ Препорука бр. Р (97) 20. Извор: интернетска страница Савјета Европе <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680505d5b> (датум приступа 17. 12. 2020);

¹¹ Савјет Европе, Комитет министара, Препорука 97(20) о „говору мржње“, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680505d5b>;

¹² Савјет Европе, Комитет министара, Препорука 97(21) о “медијима и промоцији културе толеранције” <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168050513b>;

У контексту говора мржње битно је указати и на **Препоруку (2016)5** о слободи интернета која је усвојена 2016. године а у којој се наводи да се закони о говору мржње или о заштити јавног реда, јавног морала, малољетника, државне безбједности или службене тајне и закони о заштити података, неће примјењивати тако да онемогућавају јавну дебату. Такви закони, како се даље истиче, требају наметати ограничење слободе говора само као одговор на горућу друштвену потребу, морају бити уско дефинисани онолико колико је то могуће како би одговорили на јавни интерес и морају укључивати „пропорционалну санкцију”¹³.

Препоруке Европске комисије против расизма и нетолеранције (ECRI)

Европска комисија против расизма и нетолеранције (ECRI), основана од стране Савјета Европе, јесте независно тијело за праћење људских права које је специјализовано за питања која се односе на борбу против расизма, дискриминације (на основу расе, етничког/националног поријекла, боје коже, држављанства, вјере, језика, сексуалне оријентације и родног идентитета), ксенофобије, антисемитизма и нетолеранције у Европи. ECRI ради тако да има појединачни приступ свакој земљи на основу којег се анализира ситуација везана уз расизам и нетолеранцију у свакој од земаља чланица Савјета Европе те се у извјештајима предлажу и препоручују начини превазилажења постојећих проблема. Поред тога ECRI издаје **Препоруке опште политике (GPR)** упућене владама свих држава чланица, којима се дају смјернице које су креатори политике позвани да користе приликом израде националних стратегија и политика¹⁴.

У контексту Специјалног извјештаја најзначајнија је **Препорука опште политике ECRI број 15 – Борба против говора мржње**¹⁵, чија је кључна препорука да ефикасно дјеловање против кориштења говора мржње захтијева: *признавање темељног значаја слободе изражавања, толеранције и поштовања једнаког достојанства; препознавање услова који погодују коришћењу говора мржње и предузимање одговарајућих мјера за њихово уклањање; укључивање и посвећеност широког спектра јавних као и приватних, односно невладиних субјеката.*

Поред претходно наведеног, Препорука опште политике ECRI број 15 садржи и сљедеће препоруке:

1. *Подићи јавну свијест о значају поштовања плурализма и опасности која потиче од говора мржње, али такође указати на неистинитост основа на којима се он заснива и на његову неприхватљивост;*
2. *Обезбиједити подршку онима који су нападнути говором мржње, како појединачно тако и колективно;*
3. *Обезбиједити подршку за доношење интерних прописа од стране јавних и приватних установа (укључујући изабрана тијела, политичке партије,*

¹³ Савјет Европе, Комитет министара, Препорука (2016)5 о “слободи интернета”, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806415fa, (датум приступа 17. 12. 2020);

¹⁴ <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/ecri-standards>;

¹⁵ <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-15-on-combating-hate-speech/16808b5b01>;

образовне институције и културне и спортске организације), као средства за борбу против коришћења говора мржње;

4. Утврдити грађанскоправну и управноправну одговорност за коришћење говора мржње, уз поштовање права на слободу изражавања и мишљења¹⁶.

Препоруке из Извјештаја Европске комисије за борбу против расизма и нетолеранције (ECRI) за Босну и Херцеговину

18. ECRI снажно препоручује да одговарајуће власти промијене све називе јавних мјеста, као што су студентски дом у Палама и улице које су имена добиле по ратним злочинцима и сарадницима нациста, који би могли довести до јавног негирања, умањивања, оправдавања или одобравања геноцида, злочина против човјечности или ратних злочина, због расистичких циљева, те да се у будућности суздрже од употребе таквих назива.

37. ECRI препоручује да власти, заједно с одговарајућим групама цивилног друштва и међународним организацијама, израде свеобухватну стратегију борбе против говора мржње. Стратегија би требало да на дјелотворан начин искористи Препоруку о општој политици ECRI-ја број 15 за борбу против говора мржње. Треба, *inter alia*, обухватати и (и) проактиван механизам праћења говора мржње; (иш) ближу сарадњу између органа власти који се баве провођењем закона и саморегулаторних медијских тијела како би се омогућило кривично гоњење говора мржње; (иши) проширење мандата Централне изборне комисије да прати употребу говора мржње током цјелокупног трајања изборних кампања; и (ив) већу укљученост власти у покретању и вођењу кампања против говора мржње, укључујући промоцију осуде и контраговор од стране политичких представника и званичника.

38. ECRI понавља препоруку дату у свом извјештају из 2010. године која се односи на потребу сузбијања кориштења етнички запаљивог јавног говора и изјава од стране политичара (ставови 46 до 48) као и оне које се односе на говор мржње у медијима¹⁷.

3. ДОКУМЕНТИ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Оквирна одлука о сузбијању одређених облика и израза расизма и ксенофобије путем кривичног права из 2008.¹⁸

На нивоу Европске уније, говор мржње је дефинисан Оквирном одлуком о сузбијању одређених облика и начина изражавања расизма и ксенофобије кривично-правним средствима (у даљем тексту: Оквирна одлука).

Оквирна одлука изричито обавезује све државе чланице ЕУ да предвиде кривичне санкције за подстицање на насиље или мржњу на основу расе, боје коже, поријекла,

¹⁶ <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-15-key-topics-combating-hate-spe/16809f3902>;

¹⁷ Извјештај ECRI-ја за Босну и Херцеговину 2016, године, пасус 18, 37 и 38, доступно на: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=58c67a014> посјећено 2. 10. 2020. године;

¹⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008F0913&from=HR>;

вјероисповијести или вјерског увјерења, националног или етничког поријекла, као и за ширење расистичких и ксенофобних материјала и одобравање, порицање или битно умањивање геноцида, ратних злочина и злочина против човјечности, усмјерених према таквим групама¹⁹.

У уводу Оквирне одлуке се наводи да се иста доноси, између осталог, будући да:

“(1) Расизам и ксенофобија представљају непосредно кршење начела слободе, демократије, поштовања људских права и основних слобода и владавине права, начела на којима се заснива Европска унија и која су заједничка државама чланицама.

...

(5) Расизам и ксенофобија представљају пријетњу против група лица које су мета таквог понашања. У Европској унији потребно је одредити заједнички кривичноправни приступ овој појави с циљем осигуравања да исто понашање представља кривично дјело у свим државама чланицама и да су за физичка и правна лица, која су починила таква кривична дјела или су за њих одговорна, предвиђене ефикасне, пропорционалне и одвраћајуће казне.

(6) Државе чланице признају да сузбијање расизма и ксенофобије захтијева различите врсте мјера унутар свеобухватног оквира и да не морају бити ограничене на кривичне предмете. Ова је Оквирна одлука ограничена на сузбијање посебно озбиљних облика расизма и ксенофобије средствима кривичног права. Будући да су културне и правне традиције држава чланица донекле различите, посебно на овом пољу, потпуна усклађеност кривичних права тренутно није могућа.

...

(11) Требало би обезбиједити да истраге и прогон кривичних дјела која укључују расизам и ксенофобију не зависе о исказима и оптужбама жртава које су често посебно рањиве и невољко пристају на покретање судског поступка.

(12) Приближавање кривичног права требало би да води ефикаснијем сузбијању расистичких и ксенофобичних кривичних дјела, промовисањем потпуне и ефикасне правосудне сарадње међу државама чланицама. Савјет би требало да узме у обзир потешкоће које могу постајати у овом подручју приликом преиспитивања ове оквирне одлуке у намјери да размотри јесу ли у овом подручју потребни даљи кораци.”

¹⁹ Оквирна одлука 2008/913/JXA од 28. новембра 2008. о сузбијању одређених облика и израза расизма и ксенофобије путем кривичног права, СЛ Л 328, 6. децембра 2008, стр. 55, 008/913/JXA, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:133178>

Извор за превод текста:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008F0913&from=HR;>

Члан 1. Кривична дјела која се односе на расизам и ксенофобију

1. Свака држава чланица предузима мјере потребне за осигуравање да се кажњавају следећа дјеловања:

(а) јавно подстицање на насиље или мржњу усмјерену против групе лица или неког члана такве групе одређене с обзиром на расу, боју, вјероисповијест, поријекло или национално или етничко поријекло;

(б) почињење дјела из тачке (а) ширењем или дистрибуцијом летака, слика или осталих материјала у јавности;

(ц) јавно опраштање, порицање или грубо умањење злочина геноцида, злочина против човјечности и ратних злочина из чланова 6, 7. и 8. Статута сталног Међународног кривичног суда, усмјерено против групе лица или неког члана такве групе одређене с обзиром на расу, боју, вјероисповијест, поријекло или национално или етничко поријекло, у случају кад је почињење извршено на начин који ће вјероватно подстицати на насиље или мржњу против такве групе или неког члана такве групе;

(д) јавно прихваћање, порицање или грубо умањење злочина из чланка 6. Повеље Међународног војног суда придружене Лондонском споразуму од 8. августа 1945, усмјерено против групе лица или неког члана такве групе одређене с обзиром на расу, боју, вјероисповијест, поријекло или национално или етничко поријекло, у случају кад је почињење извршено на начин који ће вјероватно подстицати на насиље или против такве групе или неког члана такве групе.

Члан 2. Подстицање и помагање

1. Свака држава чланица предузима мјере потребне за осигуравање да подстицање на почињење из чланка 1. става 1. тачака (ц) и (д) буде кажњиво.

2. Свака држава чланица предузима мјере потребне за осигуравање да помагање и подстицање у почињењу дјела из чланка 1. буде кажњиво.

Члан 3. Казне

1. Свака држава чланица предузима потребне мјере за осигуравање да почињење из члана 1. и 2. буде кажњиво ефикасним, пропорционалним и одвраћајућим казнама.

2. Свака држава чланица предузима потребне мјере за осигуравање да почињење из члана 1. буде кажњиво максималним казнама од најмање између једне и три године затвора.

Члан 4. Расистичка и ксенофобична мотивација

За кривична дјела осим оних из чланова 1. и 2, државе чланице предузимају потребне мјере за осигуравање да се расистичка и ксенофобична мотивација сматрају отежавајућом околношћу или да судови такву мотивацију узимају у обзир приликом одређивања казни.

II ДОМАЋИ ПРАВНИ ОКВИР И ИНСТИТУЦИЈЕ

Уставно и правно уређење БиХ засновано је на подијељеној надлежности између различитих нивоа власти. Овакво уређење Босне и Херцеговине створило је обавезу да се Извјештајем обухвате најважнији прописи којима се у Босни и Херцеговини забрањује ширење говора мржње, али и дефинишу кривична дјела.

Устави у Босни и Херцеговини и Статут Брчко дистрикта БиХ

У уставима Босне и Херцеговине, Федерације БиХ и Републике Српске, као ни у Статуту Брчко дистрикта Босне и Херцеговине, не постоје одредбе које забрањују говор мржње. Међутим, поменути акти садрже одредбе којима се гарантују основна људска права и слободе, као и принцип забране дискриминације, што пружа довољно основа за законско регулисање говора мржње, као и кривичних дјела почињених из мржње на територији цијеле Босне и Херцеговине.

Уставом БиХ²⁰ прописује се да ће *„Босна и Херцеговина и оба ентитета осигурати највиши ниво међународно признатих људских права и основних слобода...“²¹*, те да се *„права и слободе предвиђени у Европској конвенцији за заштиту људских права и основних слобода и у њеним протоколима директно примјењују у Босни и Херцеговини. Ови акти имају приоритет над свим осталим законима“²²*.

Надаље, Уставом БиХ утврђује се да је *„уживање права и слобода, предвиђених у овом члану или у међународним споразумима наведеним у Анексу I. овог устава, осигурано свим лицима у Босни и Херцеговини без дискриминације по било којем основу као што су: пол, раса, боја, језик, вјера, политичко и друго мишљење, национално или социјално поријекло, повезаност с националном мањином, имовина, рођење или други статус“*.

У преамбули **Устава Републике Српске²³** наводи се: *„поштујући вољу својих конститутивних народа и грађана да образују и очувају Републику Српску и да уставно уређење Републике утемеље на поштовању људског достојанства, слободе и једнакости, националној равноправности, демократским институцијама, владавини права, социјалној правди, плуралистичком друштву, гарантовању и заштити људских слобода и права као и права мањинских група, у складу с међународним стандардима, забрани дискриминације и уважавању правила тржишне економије“*. У члану 1. у поглављу Основне одредбе стоји да *„Срби, Бошњаци и Хрвати, као конститутивни народи, остали и грађани, равноправно и без дискриминације учествују у вршењу власти у Републици Српској“*. У члану 10. Устава Републике Српске такође се подвлачи забрана дискриминације без обзира на расу, пол, језик, националну припадност, вјероисповијест, социјално поријекло,

²⁰ Општим оквирним споразумом за мир у Босни и Херцеговини, парафираним 21. 11. 1995. године у Дејтону (САД) и потписаним 14. 12. 1995. године у Паризу договорена су основна начела државно-правног и политичког уређења Босне и Херцеговине. Саставни дио овог споразума, као његов Анекс 4, је Устав Босне и Херцеговине, који осим Преамбуле има и 12 чланова;

²¹ Члан II. 1. и 2. Устава БиХ - Људска права и међународни стандарди;

²² Члан II. 1. и 2. Устава БиХ - Људска права и међународни стандарди;

²³ Устав Републике Српске, Службени гласник Републике Српске, број 21/92 – пречишћени текст, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/02, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05;

рођење, образовање, имовно стање, политичко и друго увјерење, друштвени положај или друга лична особина, а у члану 25. загарантована је слобода мисли и опредјелења, савјести и увјерења, као и јавног изражавања мишљења.

У члану 2. Устава Федерације БиХ²⁴ наводи се да ће „Федерација осигурати примјену највишег нивоа међународно признатих права и слобода, а посебно забрану сваке дискриминације засноване на раси, боји коже, полу, језику, религији или вјеровању, политичким или другим увјерењима, националном или социјалном поријеклу“.

И у Статуту Брчко дистрикта БиХ²⁵, у члану 13, наводи се да „свако има право да ужива сва права и слободе гарантоване Уставом и законима Босне и Херцеговине, овим статутом и законима Дистрикта, без дискриминације по било којем основу, укључујући дискриминацију по основу пола, расе, сексуалног опредјелења, боје коже, језика, вјероисповијести, националног или социјалног поријекла, политичког или другог мишљења, припадности националној мањини, имовинског стања, рођења или другог статуса“.

Закони којима је регулисана антидискриминациона заштита у Босни и Херцеговини

Право на слободу изражавања загарантовано је чланком II. став 3, тачка х) Устава Босне и Херцеговине и као такво није апсолутно те може подлијегати ограничењима која су потребна ради: поштовања права или угледа других лица; заштите државне безбједност, јавног реда, јавног здравља и морала.

Битно је истаћи да се под термином “говор мржње” подразумијевају: “...сви облици изражавања, који шире, подстичу, промовишу или оправдавају расну мржњу, ксенофобију, антисемитизам и друге облике мржње на темељу нетолеранције, укључујући: нетолеранцију израженог агресивног национализма и етноцентризма, дискриминацију и непријатељство према мањинама, мигрантима и људима имигрантског поријекла²⁶”.

Имајући у виду напријед наведено, као и чињеницу да се у говору мржње често изражава и дискриминација одређеног појединца или групе, слjedeћи закони кроз поједине одредбе третирају говор мржње:

²⁴ Устав Федерације Босне и Херцеговине објављен је у Службеним новинама Федерације БиХ, број: 1/94. Амандман I (Службене новине ФБиХ, број 1/94), од 21. јула 1994, Амандмани II-XXIV (Службене новине ФБиХ, број 13/97), од 2. јуна 1997, Амандмани XXV-XXVI (Службене новине ФБиХ, број 13/97), од 2. јуна 1997, Амандмани XXVII-LIV (Wolfgang Petrisch) (Службене новине ФБиХ, број 16/02), од 28. априла 2002, Амандмани LVI-LXIII (Wolfgang Petrisch) (Службене новине ФБиХ, број 22/02), од 5. јуна 2002, Амандмани LXIV-LXVII (Paddy Ashdown) (Службене новине ФБиХ, број 52/02), од 28. октобра 2002, Амандмани LXVIII-LXXXVII (Paddy Ashdown) (Службене новине ФБиХ, број 52/02), од 28. октобра 2002. године, Амандмани LXXXIX-XCIV (Службене новине ФБиХ, број 63/03) од 16. 12. 2003. године, Амандмани XCV-CII (Paddy Ashdown) (Службене новине ФБиХ, број 9/04) од 16. 2. 2004. године, Амандмани CIII i CIV (Службене новине ФБиХ, број 20/04) од 15. 4. 2004. године, Амандман CV (Службене новине ФБиХ, број 33/04) од 19. 6. 2004. године, Амандман CVI (Paddy Ashdown) (Службене новине ФБиХ, број 72/05) од 26. 12. 2005. године, Амандмани CVI-CVIII (Службене новине ФБиХ број 71/05) од 21. 12. 2005. године;

²⁵ Статут Брчко дистрикта БиХ, Службени гласник Брчко Дистрикта БиХ, број 1/00 и 24/05;

²⁶ Комитет министара Савјета Европске уније, Препорука 97/20;

1. Закон о равноправности полова БиХ

Закон о равноправности полова²⁷ донесен је 2003. године и први је закон у БиХ који системски рјешава питање забране дискриминације узроковане на бази пола и/или сексуалне оријентације²⁸.

Законом се уређује, промовише и штити равноправност полова, гарантују једнаке могућности и равноправан третман свих лица, без обзира на пол, у јавној и приватној друштвеној сфери, те уређује заштита од дискриминације по основу пола. Обавезује сва државна тијела на свим нивоима организације власти, и тијела локалне самоуправе, укључујући законодавну, извршну и судску власт, политичке странке, правна лица с јавним овлашћењима, правна лица која су у власништву или под контролом државе, ентитета, кантона, града или општине или над чијим радом јавни орган врши контролу, да обезбиједи и промовишу равноправну заступљеност полова у управљању, процесу одлучивања и представљању.

Закон у члану 21. прописује да сви имају право приступа медијима без обзира на пол, као и то да је: *Забрањено јавно приказивање и представљање било које особе на увредљив, омаловажавајући или понижавајући начин, с обзиром на пол.* Ова радња у складу са чланом 30. став 1. тачка ф. Закона, дефинисана је као прекршај са запријеђеном новчаном казном за правно лице, као и одговорно лице у правном лицу, новчаном казном у износу од 1.000 до 3.000 КМ.

Закон у члану 29. прописује да је, насиље, узнемиравање или сексуално узнемиравање утемељено на полу којим се угрожава мир, душевно здравље и тјелесни интегритет, кривично дјело, за које је запријеђена казна у трајању од шест мјесеци до пет година.

У члану 31. утврђено је да *Процесуирање и доношење одлука ради кривичних дјела и дјела прекршаја утврђених овим законом по хитном поступку и има приоритет у раду мјеродавних органа.*

2. Закон о забрани дискриминације

Закон о забрани дискриминације²⁹ донесен је 2009. године и тиме је у Босни и Херцеговини успостављен оквир за остваривање једнаких права и могућности свим лицима, уређен систем заштите од дискриминације, те су утврђене одговорности и обавезе законодавне, судске и извршне власти у Босни и Херцеговини.

Забрана дискриминације протеже се на сва јавна тијела те на сва физичка или правна лица у јавном и приватном сектору у свим подручјима, а нарочито: запошљавања, чланства у професионалним организацијама, образовања, обуке, становања, здравства, социјалне

²⁷ Закон о равноправности полова БиХ, Службени гласник БиХ, бр. 32/10;

²⁸ Члан 3. гласи: (1) *Дискриминација по основу пола је свако стављање у неповољнији положај било које особе или групе особа засновано на полу због којег се особама или групи особа отежава или негира признавање, уживање или остваривање људских права или слобода.* (2) *У својим облицима дискриминација може бити директна, индиректна, узнемиравање, сексуално узнемиравање, подстицање на дискриминацију и насиље по основу пола.*

²⁹ Закон о забрани дискриминације, Службени гласник БиХ, бр. 59/09 и 66/16;

заштите, добара и услуга намијењених јавности и јавним мјестима, те обављања привредних дјелатности и јавних услуга.

Закон у члану 2. даје опсежну дефиницију појма дискриминације и листу забрањених основа дискриминације³⁰. Према наведеној одредби забрањује се дискриминација према отвореној листи забрањених основа, с обзиром на то да су кориштене ријечи „на било којој основи као што је“, односно ријечи “други статус”. На овај начин дефинисана законска одредба упућује на могућност позивања жртве дискриминације на било који основ који је могао довести до његове дискриминације.

Битно је истакнути да у Закону није дата дефиниција говора мржње, међутим у члану 4. став 5. прописује да се:

“Издавање налога другима за вршење дискриминације и помагање другима приликом дискриминације, подстицање на дискриминацију сматра се обликом дискриминације”.

Закон о забрани дискриминације Босне и Херцеговине повјерава Институцији омбудсмана за људска права Босне и Херцеговине статус “*централне институције надлежне за заштиту од дискриминације*” и у ту сврху предвиђа оснивање и рад посебног одјелења са искључивим задатком разматрања предмета наводне дискриминације коју је починило било које правно или физичко лице и у било којој области живота³¹.

Закон предвиђа широку лепезу надлежности Омбудсмана за људска права БиХ, које сежу од промотивних активности, преко истраживања у области дискриминације, до поступања по жалбама појединаца који тврде да су жртве дискриминације и преузимања активне улоге у прекршајним поступцима за заштиту од дискриминације, и у великој мјери, прате међународне стандарде релевантне за рад тијела за заштиту једнакости.

³⁰ (1) Дискриминацијом ће се, у смислу овог закона, сматрати свако различито поступање укључујући свако искључивање, ограничавање или давање предности утемељено на стварним или претпостављеним основама према било којем лицу или групи лица и онима који су с њима у родбинској или другој вези на основу њихове расе, боје коже, језика, вјере, етничке припадности, инвалидитета, доби, националног или социјалног поријекла, везе с националном мањином, политичког или другог увјерења, имовног стања, чланства у синдикату или другом удружењу, образовања, друштвеног положаја и пола, сексуалне оријентације, родног идентитета, полних карактеристика, као и свака друга околност која има за сврху или посљедицу да било којем лицу онемогући или угрожава признавање, уживање или остваривање на равноправној основи, права и слобода у свим областима живота.

(2) Забрана дискриминације примјењује се на све јавне органе као и на сва физичка или правна лица, и у јавном и у приватном сектору, у свим областима, а нарочито: запослења, чланства у професионалним организацијама, образовања, обуке, становања, здравства, социјалне заштите, добара и услуга намијењених јавности и јавним мјестима, те обављања привредних активности и јавних услуга.

³¹ Одјелење за елиминацију свих облика дискриминације успостављено је у јануару 2009. године са основним циљем да осигура уједначавање приступа у остваривању и заштити права грађана у БиХ и предузима ефикасне мјере с циљем спречавања било којег облика дискриминације. Радам на појединачним жалбама или у поступцима истраживања по службеној дужности, омбудсмани настоје да укажу на значај што досљедније примјене забране дискриминације садржане у међународним конвенцијама и домаћем законодавству, као и на значај усклађивања домаћег законодавства с међународним стандардима људских права. У препорукама и осталим одлукама указује се одговорним институцијама и службама на факторе који онемогућавају равноправан законски третман према свим грађанима БиХ и предлажу одговарајуће мјере за ефикасну правну интервенцију усмјерену на заштиту права грађана.

3. Закон о слободи вјере и правном положају цркава и вјерских заједница у БиХ

Закон о слободи вјере и правном положају цркава и вјерских заједница у БиХ³², уређује јединствени правни оквир у којем ће све цркве и вјерске заједнице у Босни и Херцеговини дјеловати и бити изједначене у правима и обавезама без икакве дискриминације. Овим законом гарантује се сваком човјеку право на слободу савјести и вјере у складу са Уставом Босне и Херцеговине, највишим међународним стандардима људских права садржаним у међународним декларацијама и конвенцијама о слободи савјести и вјере, који су саставни дио Устава и правног система Босне и Херцеговине.

Закон дефинише дискриминацију засновану на вјери или увјерењу као свако искључивање, ограничавање, давање предности, изостављање или свако друго разликовање које је засновано на религији или увјерењу, а које има циљ или се њиме може постићи - директно или индиректно, намјерно или ненамјерно - укидање или умањивање признања, једнаког уживања и остваривања људских права и основних слобода у грађанским, политичким, економским, социјалним и културним стварима³³, и забрањује је³⁴.

Цркве и вјерске заједнице у проповиједању вјере и другим дјеловањем не смију ширити нетрпеливост и предрасуде према другим црквама и вјерским заједницама и њиховим вјерницима или грађанима без вјерског одређења или их онемогућавати у слободном јавном испољавању вјере или другог увјерења и не смију дјеловати својим садржајем и начином обављања вјерских обреда и других тумачења вјере који су противни правном поретку, јавној безбједности, моралу или на штету живота и здравља, односно на штету права и слобода других³⁵.

Законом је посебно забрањено, између осталог, вршити сљедећа дјела: *активности или дјела усмјерена на распиривање вјерске мржње против било које цркве или вјерске заједнице или њених чланова, изазивање, подржавање или позивање на вјерску нетрпеливост и мржњу*³⁶.

Поменуте одредбе су декларативне природе, а Закон не предвиђа било какву врсту санкције за кршење тих одредби.

4. Изборни закон Босне и Херцеговине

Изборни закон Босне и Херцеговине³⁷ уређује избор чланова и изасланика Парламентарне скупштине Босне и Херцеговине и чланова Предсједништва Босне и

³² Закон о слободи вјере и правном положају цркава и вјерских заједница у БиХ, Службени гласник БиХ, број 5/04;

³³ Члан 2. Закона;

³⁴ Члан 5. став 1;

³⁵ Члан 4. став 2. и 3. Закона;

³⁶ Члан 5. став 2. тачка ц) и г);

³⁷ Изборни закон Босне и Херцеговине, Службени гласник Босне и Херцеговине бр.: 23/01, 7/02, 9/02, 20/02, 25/02, 4/04, 20/04, 25/05, 52/05, 65/05, 77/05, 11/06, 24/06, 32/07, 33/08, 37/08, 32/10, 18/13, 7/14, 31/16 и 41/20;

Херцеговине, те утврђују начела која вриједе за изборе на свим нивоима власти у Босни и Херцеговини.

Према одредбама Изборног закона изборна кампања³⁸ подразумијева радње и поступке у периоду утврђеном овим законом у којем политички субјект на законом утврђен начин упознаје бираче и јавност са својим програмом и кандидатима за предстојеће изборе.

Забрањено је вођење изборне кампање путем електронских и принтаних медија која је стереотипног и увредљивог садржаја у односу на мушкарце и/или жене или која подстиче стереотипно и увредљиво понашање на основу пола или понижавајући однос према припадницима различитих полова³⁹.

Кандидатима и присталицама политичких странака, листи независних кандидата, листи припадника националних мањина и коалиција, као и независним кандидатима и њиховим присталицама, те запосленима или на други начин ангажованим у изборној администрацији, између осталог није дозвољено користити се језиком који би некога могао навести или подстаћи на насиље или ширење мржње, или објављивати или употребљавати слике, симболе, аудио и видео записе, СМС поруке, интернет комуникације или друге материјале који могу тако дјеловати⁴⁰.

Изборни закон БиХ прописује санкције за кршење ових одредби закона, а одлуку о санкцији доноси Централна изборна комисија БиХ у управном поступку, која је коначна, али се против ње може покренути управни спор пред Судом БиХ⁴¹.

Закони којима се регулишу кривична дјела почињена из мржње и говор мржње у Босни и Херцеговини

У Босни и Херцеговини кривична дјела учињена из мржње регулисана су Кривичним законом Босне и Херцеговине⁴², Кривичним законом Федерације БиХ⁴³, Кривичним закоником Републике Српске⁴⁴ и Кривичним законом Брчко дистрикта БиХ⁴⁵.

Током 2010. године у кривичним законодавствима Републике Српске и Брчко дистрикта БиХ дошло је до увођења појма кривичног дјела почињеног из мржње. Тако су у Кривични закон Брчко дистрикта БиХ и у Кривични законик Републике Српске унесене

³⁸ Члан 1.1.а. став 6;

³⁹ Члан 16.14. став 3;

⁴⁰ Члан 7.3. (1), 7);

⁴¹ Члан 7.2. став 2;

⁴² Кривични закон Босне и Херцеговине, Службени гласник Босне и Херцеговине, бр. 3/2003, 32/2003 - испр., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015 и 35/2018;

⁴³ Кривичним законом Федерације БиХ, Службене новине ФБиХ, бр. 36/2003, 21/2004 - испр., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 и 75/2017;

⁴⁴ Кривични законик Републике Српске, Службени гласник Републике Српске, бр. 64/2017 и 104/2018 – одлука УС.

⁴⁵ Кривични закон Брчко дистрикта БиХ, Службени гласник Брчко дистрикта БиХ, бр. 19/2020 - пречишћен текст;

дефиниције мржње као побуде за почињење кривичног дјела. У Федерацији БиХ 2016. године у Кривични закон унесена је дефиниција кривичног дјела учињеног из мржње⁴⁶.

Сходно одредбама Кривичног закона Федерације БиХ⁴⁷ “Кривично дјело из мржње је свако кривично дјело учињено због расне припадности, боје коже, вјерског увјерења, националног или етничког поријекла, језика, инвалидитета, пола, сексуалне оријентације или родног идентитета другог лица. Такво поступање узеће се као отежавајућа околност ако овим законом није изричито прописано теже кажњавање за квалификовани облик кривичног дјела учињеног из мржње”.

Кривични законик Републике Српске⁴⁸ прописује: “кривично дјело из мржње је дјело извршено у потпуности или дјелимично због расне, националне или етничке припадности, језика, вјерског увјерења, боје коже, пола или сексуалног опредјељења, здравственог статуса или родног идентитета неког лица”.

Кривични закон Брчко дистрикта БиХ⁴⁹ прописује: “Мржња представља побуду за извршење кривичног дјела, прописаног овим законом, која је у цјелини или дјелимично заснована на разликама по основу стварног или претпостављеног етничког или националног поријекла, језика или писма, вјерских увјерења, расе, боје коже, пола, полне оријентације, политичког или другог увјерења, социјалног поријекла, друштвеног положаја, доби, здравственог статуса или других особина, или због довођења у везу с лицима која имају неку од наведених различитих особина⁵⁰.”

Сва три кривична закона предвиђају да мржња као побуда за почињење кривичног дјела представља обавезну отежавајућу околност⁵¹, коју суд треба узети у обзир приликом одмјеравања казне, под условом да мржња није квалификаторна околност одређеног кривичног дјела.

Мржња као отежавајућа околност посебно је предвиђена кривичним законима код сљедећих кривичних дјела и то како слиједи:

1. У Федерацији Босне и Херцеговине: убиство из члана 166. став 2, тешка тјелесна повреда из члана 172. став 4, силовање из члана 203. став 4, оштећење туђе ствари из члана 293. став 3.
2. У Републици Српској: тешко убиство, из члана 125. став 1. тачка 2, тешка тјелесна повреда, из члана 132. став 2, генитално сакаћење жена, из члана 133. став 3, силовање, из члана 165. став 2, обљуба над немоћним лицем, из члана 167. став 2, тешка крађа, из члана 226. став 1. тачка 7, разбојништво, из члана 227. став 2, разбојничка крађа, из члана 228. став 2, оштећење и одузимање туђе ствари, из

⁴⁶ Љиљана Филиповић, Кривична дјела из мржње и кривична дјела изазивања мржње – Коментар релевантних законских одредаба, Сарајево, 2019. година, Мисија ОЕБС-а у Босни и Херцеговини, стр. 14–15;

⁴⁷ Члан 2. тачка 11;

⁴⁸ Члан 123. став 1. тачка 21);

⁴⁹ Сужбени гласник Брчко дистрикта БиХ, бр. 19/2020 - пречишћен текст;

⁵⁰ Члан 2. тачка 42;

⁵¹ Члан 2. став 11. и члан 49. став 1. КЗ ФБиХ, члан 52. став 3. КЗ РС, члан 49. став 2. КЗ БДБиХ;

члана 240. став 3, изазивање нереди, из члана 358. став 2. Кривичног законика Републике Српске.

3. У Брчко дистрикту БиХ: убиство из члана 163. став 2, тешка тјелесна повреда из члана 169. став 4, силовање из члана 200 став 4, тешка крађа из члана 281, разбојништво из члана 283, оштећење туђе ствари из члана 287. став 3, тешка кривична дјела против опште безбједности људи и имовине из члана 322.

Кривични закон Босне и Херцеговине не садржи дефиницију кривичног дјела из мржње, али у члану 145.а (Изазивање националне, расне и вјерске мржње, раздора и нетрпељивости) регулише кривична дјела почињена из мржње на сљедећи начин:

(1) Ко јавно изазива или распирује националну, расну или вјерску мржњу, раздор или нетрпељивост међу конститутивним народима и осталима, као и другима који живе или бораве у Босни и Херцеговини, казниће се казном затвора од три мјесеца до три године.

(2) Ко кривично дјело из става (1) овог члана учини злоупотребом свог положаја или овлашћења, казниће се казном затвора од једне до десет година.

Сличне одредбе садржане су и у Кривичном закону Федерације БиХ и Кривичним законом Брчко дистрикта БиХ и то:

- Члан 163. Кривичног закона Федерације БиХ (Изазивање националне, расне и вјерске мржње, раздора или нетрпељивости ФБиХ):

(1) Ко јавно изазива или распирује националну, расну или вјерску мржњу, раздор или нетрпељивост међу конститутивним народима и осталима који живе у Федерацији, казниће се казном затвора од три мјесеца до три године.

(2) Ко кривично дјело из става 1. овог члана учини присилом, злостављањем, угрожавањем безбједности, излагањем порузи националних, етничких или вјерских симбола, оштећењем туђих ствари, скрнављењем споменика, спомен-обилежја или гробова, починилац ће бити кажњен затвором од једне до осам година.

(3) Ко кривично дјело из става (1) овог члана почини злоупотребом свог положаја или овлаштења казниће се казном затвора од једне до десет година.

(4) Ко кривично дјело из става 2. овог члана учини злоупотребом положаја или овлаштења, или ако је због тог дјела дошло до нереди, насиља или других тешких посљедица за заједнички живот конститутивних народа и осталих који живе у Федерацији, казниће се казном затвора од једне до десет година.

(5) Ко кривично дјело из става (1) овог члана учини јавним порицањем или оправдањем геноцида, злочина против човјечности или почињених ратних злочина утврђених правоснажном одлуком Међународног суда правде, Међународног кривичног суда за

бившу Југославију или домаћег суда казниће се казном затвора од три мјесеца до три године.

- Члан 160. Кривични закон Брчко дистрикта БиХ (Изазивање националне, расне и вјерске мржње, раздора или нетрпељивости):

(1) Ко изазива или распирује националну, расну или вјерску мржњу, раздор или нетрпељивост међу конститутивним народима и осталима који живе у Брчко дистрикту, казниће се казном затвора од једне до пет година.

(2) Ко кривично дјело из става 1. овога члана учини принудом, злостављањем, угрожавањем безбједности, излагањем порузи националних, етничких или вјерских симбола, оштећењем туђих ствари, скрнављењем споменика, спомен-обилјежја или гробова, казниће се казном затвора од једне до осам година.

(3) Казном из става 2. овога члана казниће се ко кривично дјело из става 1. овога члана учини злоупотребом положаја или овлаштења, или ако је због тог дјела дошло до нереди, насиља или других тешких посљедица за заједнички живот конститутивних народа и осталих који живе у Брчко дистрикту, казниће казном затвора од једне до десет година.

(4) Материјали и предмети који носе поруке из става 1. овог члана као и средства за њихову израду, умножавање или растурање одузеће се.

Кривични закони Федерације БиХ и Брчко дистрикта Босне и Херцеговине не инкриминишу говор мржње почињен путем компјутерских система и друштвених мрежа. Наиме, иако би се овај проблем могао посматрати кроз одредбе члана 163. Кривичног закона Федерације БиХ и 160. Кривичног закона Брчко дистрикта БиХ којим се забрањује изазивање националне, расне, вјерске мржње путем компјутерских система и друштвених мрежа, заштита је пружена само по три основа, а говор мржње заснован на неким другим забрањеним/дискриминаторним основама остаје нерегулисан.

У Кривичном закону Федерације БиХ чланом 177. (Повреда равноправности човјека и грађанина) прописано је:

1) Ко на основу разлике у раси, боји коже, националној или етничкој припадности, вјери, политичком или другом увјерењу, полу, полној склоности, језику, образовању, друштвеном положају или социјалном поријеклу, ускрати или ограничи грађанска права утврђена међународним уговором, уставом, законом, другим прописом или општим актом у Федерацији, или ко на основу такве разлике или припадности или којег другог положаја даје појединцима неоправдане повластице или погодности, казниће се казном затвора од шест мјесеци до пет година.

(2) Службено или одговорно лице у Федерацији које учини кривично дјело из става 1. овог члана, казниће се казном затвора од једне до осам година.

(3) Службено или одговорно лице у институцијама у Федерацији које супротно прописима о равноправној употреби језика и писама конститутивних народа и осталих који живе на територији Босне и Херцеговине ускрати или ограничи грађанину да при остваривању својих права или при обраћању органима власти и институцијама у Федерацији, трговачким друштвима и другим правним лицима употреби свој језик или писмо, казниће се новчаном казном или казном затвора до једне године.

(4) Службено или одговорно лице у институцијама у Федерацији које ускрати или ограничи право грађанину на слободно запошљавање на цијелом подручју Босне и Херцеговине и под једнаким прописаним условима, казниће се казном затвора од шест мјесеци до пет година.

Надаље, Кривични закон Федерације БиХ у члану 363. (Неовлашћено посједовање или угрожавање јавног реда путем радио или телевизијске станице) прописује:

(1) Ко противно прописима о систему веза посједује радио или телевизијску станицу или радио и телевизијску станицу користи без прописаног одобрења, казниће се новчаном казном или казном затвора до једне године.

(2) Ко грубо кршећи стандарде професионалног понашања медија и новинара, користи хушкачки или говор мржње или говор који очито позива или подстиче на насиље, националне или етничке сукобе и тиме доведе до угрожавања јавног реда или мира, казниће се новчаном казном или казном затвора до три године.

Сличну одредбу садржи и Кривични закон Брчко дистрикта који у члану 357. (Неовлаштено посједовање или угрожавање јавног реда путем радио или телевизијске станице) прописује:

(1) Ко противно прописима о систему веза посједује радио или телевизијску станицу или радио и телевизијску станицу користи без прописаног одобрења, казниће се новчаном казном или казном затвора до једне године.

(2) Ко грубо кршећи стандарде професионалног понашања медија и новинара, користи хушкачки или говор мржње или говор који очито позива или подстиче на насиље, националне или етничке сукобе и тиме доведе до угрожавања јавног реда или мира, казниће се новчаном казном или казном затвора до три године.

(4) Материјал и предмети који носе поруке из става 1. овог члана, као и средства за њихову израду, умножавање или растурање, одузеће се.

Предметним одредбама инкриминише се ширење говора мржње, али само ако је учињено од стране новинара и медија, путем радио или телевизијске станице.

У ранијем Кривичном закону Републике Српске, члан 294а. дефинисао је кривично дјело под називом - Изазивање националне, расне и вјерске мржње и нетрпељивости.

Усвајањем Кривичног законика Републике Српске од 2017. године предметна одредба је брисана. Међутим, важећи Кривични законик Републике Српске у члану 359. предвиђа посебно кривично дјело под називом: **Јавно изазивање и подстицање насиља и мржње:**

(1) Ко путем штампе, радија, телевизије, компјутерског система или друштвене мреже, на јавном скупу или јавном мјесту или на други начин јавно позива, изазива или подстиче или учини доступним јавности летке, слике или неке друге материјале којима се позива на насиље или мржњу усмјерену према одређеном лицу или групама због њихове националне, расне, вјерске или етничке припадности, боје коже, пола, сексуалног опредјељења, инвалидитета, родног идентитета, поријекла или каквих других особина, казниће се новчаном казном или казном затвора до три године.

(2) Ако је дјело из става 1. овог члана учињено принудом, злостављањем, угрожавањем безбједности, излагањем порузи националних, етничких или вјерских симбола, оштећењем туђих ствари, скрнављењем споменика, спомен-обиљежја или гробова, учинилац ће се казнити казном затвора од једне до пет година.

(3) Ако је усљед дјела из ст. 1. и 2. овог члана дошло до нереди, насиља или других тешких посљедица за заједнички живот народа и осталих који живе у Републици Српској, казниће се казном затвора од двије до дванаест година.

(4) Материјал и предмети који носе поруке из става 1. овог члана, као и средства за њихову израду, умножавање или растурање, одузеће се.

На тај начин пружа се кривично-правна заштита против говора мржње, али у знатно ширем опсегу него што је то учињено у Федерацији БиХ и Брчко дистрикту БиХ. Наиме, предметна одредба односи се на сва лица, штампу, радио, телевизију, компјутерски систем, друштвене мреже, јавне скупове и јавна мјеста.

Надаље, осим што су таксативно наведене особине на основу којих је забрањено ширење говора мржње: националност, раса, вјера или етничка припадност, боја коже, пол, сексуално опредјељење, инвалидитет, родни идентитет, поријекло, законодавац је увођењем одреднице “или каквих других особина”, односно остављањем отворене листе забрањених основа, свим лицима на територији Републике Српске пружио кривично-правну заштиту од говора мржње заснованог на било којем дискриминаторском основу.

Кривични законик Републике Српске уноси и новитет у кривично законодавство у Босни и Херцеговини с обзиром да у члану 363. предвиђа и кривично дјело **Насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу:**

(1) Ко физички нападне или се физички обрачунава с учесницима спортске приредбе или јавног скупа, врши насиље или оштећује имовину веће вриједности приликом доласка или одласка са спортске приредбе или јавног скупа, унесе у спортски објекат или баца на спортски терен, међу гледаоце или учеснике јавног скупа предмете, пиротехничка средства или друге експлозивне, запаљиве или шкодљиве супстанце које могу да изазову тјелесне повреде или угрозе здравље учесника спортске приредбе или јавног скупа,

неовлаштено уђе у спортски терен или дио гледалишта намијењен противничким навијачима и изазове насиље, оштећује спортски објекат, његову опрему, уређаје и инсталације, својим понашањем или паролама на спортској приредби или јавном скупу изазива националну, расну, вјерску или другу мржњу или нетрпељивост засновану на неком дискриминаторском основу усљед чега дође до насиља или физичког обрачуна са учесницима, казниће се казном затвора од шест мјесеци до пет година...

Ова одредба је посебно важна уколико имамо у виду чињеницу да Босна и Херцеговина не представља изузетак ако говоримо о проблемима насиља, хулиганства и недоличног понашања на спортским теренима, у односу на земље региона, па и шире.

У том контексту битно је истакнути да је питање спорта, права и обавеза спортиста, основних принципа у организовању спорта, као и, између осталог спречавање и сузбијање свих облика насиља и недоличног понашања гледалаца уређено **Законом о спорту Босне и Херцеговине**⁵², односно **Законом о спорту Републике Српске**⁵³ Предметни закони садрже норме које говоре о насиљу и недоличном понашању на спортским приредбама. Тако, Закон о спорту Босне и Херцеговине у члану 58. прописује:

(1) С циљем спречавања и сузбијања насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама, Босна и Херцеговина и ентитети дужни су да предузимају потребне мјере у складу с Европском конвенцијом о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама.

(2) Посебним законом биће утврђен начин и мјере за спречавање и сузбијање насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама.

Закон о спорту Републике Српске у члану 14. прописује:

У циљу обезбјеђења и заштите живота, личног интегритета и достојанства спортиста, гледалаца и других учесника спортских манифестација, те у циљу заштите њихове имовине и имовине других лица, Република уређује и обезбјеђује, а надлежни спортски савези спроводе мјере и активности на спречавању свих облика насиља.

Република Српска још је 2004. године донијела Закон о спречавању насиља на спортским приредбама⁵⁴, који је у наредном периоду претрпио и двије измјене, а 2015. године донесен је и нови Закон о спречавању насиља на спортским приредбама⁵⁵ којим се уређују мјере за спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама у циљу обезбјеђења заштите гледалаца, такмичара и других учесника спортских приредби и имовине, услови за спречавање, сузбијање и санкционисање неодговорног понашања, нереди и насиља прије спортских приредби, за вријеме и након приредбе, обавезе

⁵² Закон о спорту у Босни и Херцеговини (Службени гласник БиХ, број 27/08) и Закон о измјенама и допунама Закона о спорту у Босни и Херцеговини (Службени гласник БиХ, број 102/09) и Закон о измјенама и допунама Закона о спорту у Босни и Херцеговини (Службени гласник БиХ, број 66/16);

⁵³ Закон о спорту Републике Српске, Службени гласник Републике Српске, број 79/20;

⁵⁴ Закон о спречавању насиља на спортским приредбама (Службени гласник Републике Српске, бр. 14/04 и 13/10);

⁵⁵ Службени гласник Републике Српске, број 106/15;

организатора, гостујућег клуба и надлежне организационе јединице Министарства унутрашњих послова при одржавању спортских приредби повећаног ризика, те услови да спортске приредбе што више допринесу квалитету живота грађана, као и обавезе организатора и овлашћених надлежних органа у спровођењу тих мјера.

Закон у члану 3, између осталог предвиђа да се под насиљем и недоличним понашањем на спортским приредбама, у смислу овог закона, сматра *“изазивање мржње или нетрпељивости која може да доведе до физичког сукоба учесника”*, *“уношење и истицање транспарената, застава или других ствари с текстом, сликом, знаком или другим обиљежјем који исказују или подстичу мржњу или насиље на основу расне, националне или вјерске припадности или неке друге посебности”*.

Закон у члану 7. предвиђа и обавезе организатора спортске приредбе да образује редарску службу или ангажује агенцију за обезбјеђење лица и имовине на спортској приредби, чији припадници су дужни да онемогуће уношење у спортски објекат предмета који се могу употребити у насилничким поступањима (пиротехничка средства, мотке, флаше и слично), односно којима се може ометати ток спортске приредбе (огледала, ласерски показивачи, звучни уређаји веће снаге, транспаренти или обиљежја којима се подстиче расна, вјерска, национална или друга нетрпељивост и мржња, односно чији је садржај увредљив или непристојан и слично). Закон предвиђа и санкције за непоштовање ових одредби, које сежу од новчаних казни, па до казни затвора.

На нивоу Босне и Херцеговине, још увијек није усвојен закон којим се уређују мјере за спречавање насиља на спортским теренима, иако је Савјет министара Босне и Херцеговине, још 2008. године, утврдио Приједлог закона о спречавању нереда на спортским такмичењима, који се још увијек налази у законодавној процедури⁵⁶.

Влада Федерације Босне и Херцеговине 10. фебруара 2017. године донијела је Рјешење о именовању Радне групе за израду преднацрта закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама⁵⁷. Радна група је у априлу 2017. године и сачинила Преднацрт, који, судећи према информацијама доступним јавности путем интернета, још увијек није упућен у парламентарну процедуру.

С обзиром на предње, ово питање на нивоу Федерације Босне и Херцеговине уређено је тако да је у неким кантонима донесен посебан закон⁵⁸, а у неким кроз одредбе Закона о јавном реду и миру.

У Брчко дистрикту БиХ ова област није регулисана посебним законом.

⁵⁶ 71. сједница Савјета министара БиХ од 29. 10. 2008. године, http://www.savjetministara.gov.ba/saopstenja/sjednice/saopstenja_sa_sjednica/default.aspx?id=7022&langTag=en-US;

⁵⁷ <http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/2017/rjesenja/20.html>;

⁵⁸ Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама Тузланског кантона, Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама Кантона Сарајево, Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама Босанско-подрињског кантона, Закон о спречавању нереда на спортским такмичењима у Херцеговачко-неретванском кантону;

Забрана ширења говора мржње од стране електронских и штампаних медија

Регулаторна агенција за комуникације БиХ (РАК) успостављена је сходно одредбама Закон о комуникацијама⁵⁹ и надлежна је за регулисање емитерских и јавних телекомуникационих мрежа и услуга, укључујући издавање дозвола, утврђивање цијена, међуповезивање и дефинисање основних услова за обезбјеђење заједничких и међународних комуникацијских средстава, као и за планирање, координацију, намјену и додјелу радиофреквенцијског спектра. Осим тога, РАК је са Савјетом министара БиХ надлежан за заштиту ауторских и других права на интелектуалну својину, као и личних података и приватности⁶⁰.

На основу члана 49. Закона о комуникацијама РАК је надлежан за вођење поступака којима се утврђује да ли је у одређеном случају корисник дозволе починио повреду Закона, подзаконских прописа Агенције или услова издатих дозвола. Савјет министара Босне и Херцеговине усвојио је документ под називом „Преглед повреда и одговарајућих казни које изриче Регулаторна агенција за комуникације“⁶¹ на основу којег се врши одређивање новчаних казни за установљена кршења правила и кодекса, а Правилником о поступку рјешавања кршења услова дозвола и прописа Регулаторне агенције за комуникације⁶², успостављене интерне процедуре за поступање у рјешавању предмета који се тичу повреда услова издатих дозвола, кодекса, правила, одлука као и Закона.

У таквим случајевима, а према законским овлаштењима, Агенција издаје одговарајуће извршне мјере за кршење Закона о комуникацијама, правила и кодекса. Против првостепених извршних мјера РАК-а корисници дозвола имају могућност жалбе Савјету Агенције као другостепеном органу у управном поступку. Одлуке Савјета Агенције су коначне и обавезујуће у управном поступку, а судско преиспитивање одлуке може се покренути пред Судом Босне и Херцеговине.

Савјет Регулаторне агенције за комуникације донио је **Кодекс о аудиовизуелним медијским услугама и медијским услугама радија**⁶³, који у члану 3. утврђује да пружалац медијске услуге неће пружати садржаје који укључују било какву дискриминацију или предрасуде на основу пола, расе, етничке припадности, националности, вјере или увјерења, инвалидности, посебних потреба, доби, сексуалне оријентације, друштвеног поријекла, као и сваки други садржај који има за сврху или посљедицу да било којем лицу онемогући или угрожава признавање, уживање или остваривање на равноправној основи, његових права и слобода.

⁵⁹ Закон о комуникацијама, Службени гласник Босне и Херцеговине, бр. 31/03, 75/06, 32/10 и 98/12;

⁶⁰ Омбудсмани БиХ, уз подршку „Save the Children“, Препоруке за унапређење заштите права дјецe на приватност када су права нарушена од стране медија у БиХ (2012);

⁶¹ Преглед повреда и одговарајућих казни које изриче Регулаторна агенција за комуникације Службени гласник БиХ, број 35/09;

⁶² Правилник о поступку рјешавања кршења услова дозвола и прописа Регулаторне агенције за комуникације Службени гласник БиХ, број 18/05;

⁶³ Кодекс о аудиовизуелним медијским услугама и медијским услугама радија донесен на 19. сједници одржаној 17. 12. 2015. године;

У члану 4. утврђено је да аудиовизуелне медијске услуге и медијске услуге радија неће стварати јасан и непосредан ризик од **подстицања мржње**, насиља или дискриминације против лица или групе по дискриминаторским основама⁶⁴, или који од стране публике може бити протумачен као подстицање на мржњу, насиље, неред и немире, или који би могао изазвати или подстицати кривична дјела. Изузетак представљају аудиовизуелне медијске услуге и медијске услуге радија које су дио научног, ауторског или документарног рада и/или представљају дио објективног новинарског извјештавања и објављене су без намјере да се подстиче дискриминација и ширење говора мржње и насиља, односно с намјером да се критички укаже на такве радње.

Савјет за штампу у БиХ је, како је предвиђено чланом 3. Статута, "невладина, неполитичка и непрофитна организација која, по принципу слободног и добровољног приступања чланству Удружења, окупља своје чланове ради остваривања циљева и дјелатности утврђених Статутом". Савјет посредује као медијатор између незадовољних читалаца и штампаних и онлајн медија, надгледа примјену Кодекса за штампу и онлајн медије БиХ, унапређује професионалне стандарде у штампи и онлајн медијима, штити јавност од непрофесионалног и манипулаторског новинарског извјештавања, а с друге стране штити медије од политичких, економских и свих других притисака који угрожавају слободу информисања и слободу медија. Савјет чине Удружење БХ новинара, Друштво новинара БиХ, Удруга хрватских новинара у БиХ и Удружење новинара Републике Српске.

Кодекс за штампу и онлајн медије⁶⁵ је акт усвојен од свих удружења новинара у Босни и Херцеговини и представља начин саморегулисања новинарског дјеловања. Према Кодексу: „Новинари штампе и онлајн медија у Босни и Херцеговини (у даљем тексту: новинари) имају обавезу да према јавности одржавају високе етичке стандарде у било којем тренутку и под било каквим околностима. Дужност новинара и издавача штампе и онлајн медија јесте да поштују потребе грађана за корисним, благовременим и релевантним информацијама, као и да бране начела слободе информисања и право на праведан коментар и критичко новинарство. Новинари ће се придржавати општеприхваћених друштвених стандарда пристојности и поштовања етничке, културне и религијске разноликости Босне и Херцеговине, те стандарда људских права дефинисаних у међународним и босанскохерцеговачким актима о људским правима”⁶⁶.

У складу с Кодексом за штампу, новинари у сваком тренутку морају бити свјесни опасности која се јавља када медији говором мржње подстичу дискриминацију и нетолеранцију. Имајући у виду такву опасност, новинари морају дати све од себе како не би хушкали и/или подстицали на мржњу и/или неједнакост по основу етничке припадности, националности, расе, вјере, пола, сексуалне оријентације, тјелесне онеспособљености или душевног стања. Новинари ни под каквим околностима не смију

⁶⁴ Пол, раса, етничка припадност, националност, вјера или увјерење, инвалидност, посебне потребе, доб, сексуална оријентација, друштвено поријекла или на основу било које друге околности која има за сврху или посљедицу да било ком лицу онемогући или угрожава признавање, уживање или остваривање на равно правној основи, његових права и слобода;

⁶⁵ Усвојен од свих удружења новинара у Босни и Херцеговини на сједници одржаној 29. 4. 1999. године, фебруара 2005. године, августа 2006. године, децембра 2006. године, јуна 2011. године;

⁶⁶ Опште одредбе;

подстицати чињење кривичних дјела или насиље. У одредби Кодекса која се односи на дискриминацију одређено је да новинари морају избјећи прејудициране и увредљиве алузије на нечију етничку групу, националност, расу, вјеру, пол, сексуалну опредељеност, тјелесну онеспособљеност или душевно стање. Алузије на нечију етничку групу, националност, расу, вјеру, пол, сексуалну опредељеност, тјелесну онеспособљеност или душевно стање допуштене су само онда када су у директној вези са случајем о којем се извјештава.

Кодекс је акт саморегулативног тијела за штампане и онлајн медије и обавезујући је само за медије и новинаре који га усвоје. Вијеће нема овлаштења да казни медије, да их суспендује или да пошаље новинаре у затвор, нити да одузме дозволу неким новинама или публикацији, већ само да изда саопштење за јавност у којем ће изнијети кршења правила понашања.

Забрана ширења говора мржње путем интернета

Важећи прописи у Федерацији БиХ и Брчко дистрикту БиХ не садрже одредбе које се експлицитно односе на забрану говора мржње путем интернета, мада се ово питање, а како је то и раније наведено може посматрати у контексту одредби кривичног законодавства којима се забрањује и санкционише изазивање националне, расне и вјерске мржње, раздора и нетрпељивости, али заштита је пружена само по пар основа, али и контексту одредби⁶⁷ којима се забрањује угрожавање безбједности. У том контексту битно је истакнути да су Омбудсмани за људска права БиХ у 2019. години, подржали Иницијативу⁶⁸ “Центра за правну помоћ женама” из Зенице за измјене и допуне Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, и упутили Парлементу Федерације Босне и Херцеговине Препоруку број П- 42/18: *Да измијени и допуни Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине у циљу стварања законских претпоставки за санкционисање лица која врше одређене радње кориштењем информационо-комуникацијских технологија, а које за посљедицу имају повређивање права појединаца.*

Препорука није испоштована.

Кривични законик Републике Српске у члану 359. предвиђа посебно кривично дјело: *Јавно изазивање и подстицање насиља и мржње*⁶⁹, којим се криминализује говор путем

⁶⁷ Члан. 183. став КЗ ФБиХ: *Ко угрози сигурност неке особе озбиљном пријетњом да ће напасти на живот или тијело те особе или на тај начин изазове узнемирење грађана, казниће се казном затвора до шест мјесеци;* члан 180. став 1. КЗ БД БиХ: *Ко угрози сигурност неког лица озбиљном пријетњом да ће њега или њему блиско лице лишити живота, тешко тјелесно повриједити, лишити слободе, или отети, или нанијети зло подметањем пожара, експлозијом или неком другом општеопасном радњом или средством, казниће се казном затвора до шест мјесеци;*

⁶⁸ <http://cenppz.org.ba/2017/11/14/предата-иницијатива-за-измјене-и-допуне-кривичног-закона-фбих/>

⁶⁹ *Ко путем штампе, радија, телевизије, компјутерског система или друштвене мреже, на јавном скупу или јавном мјесту или на други начин јавно позива, изазива или подстиче или учини доступним јавности летке, слике или неке друге материјале којима се позива на насиље или мржњу усмјерену према одређеном лицу или групама због њихове националне, расне, вјерске или етничке припадности, боје коже, пола, сексуалног опредељења, инвалидитета, родног идентитета, поријекла или каквих других особина, казниће се новчаном казном или казном затвора до три године...;*

компјутерског система или друштвене мреже заснован на свим забрањеним дискриминаторским основама.

Важећи прописи донесени на нивоу Босне и Херцеговине, Федерације БиХ и Брчко дистрикта БиХ не садрже одредбе које се експлицитно односе на забрану говора мржње путем интернета. Међутим, ово питање се може посматрати у контексту одредби кривичног законодавства којима се забрањује и санкционише изазивање националне, расне и вјерске мржње, раздора и нетрпељивости.

Омбудсмани за људска права БиХ су става да питање кршења људских права путем високотехнолошких активности представља изазов, не само за правнике и лица која се баве заштитом и промоцијом људских права, већ за свако лице, а с обзиром да високе технологије улазе у све сфере живота. Високе технологије добивају на значају када се користе за активности које дотичу права појединца посебно када улазе у сферу његовог приватног живота и када постају објекат путем којег се крши право на приватност или се угрожава безбједност особе. Сходно међународним стандардима људских права у оваквим ситуацијама од државе се тражи да осигура механизме заштите. Додатни изазов је када се користе високе технологије за угрожавање права лица која се сматрају посебно угроженим као што су дјеца, жене, лица с инвалидитетом.

III ЖАЛБЕ ЗАПРИМЉЕНЕ У ИНСТИТУЦИЈИ ОМБУДСМАНА КОЈЕ СЕ ОДНОСЕ НА ГОВОР МРЖЊЕ

Подаци којима Институција омбудсмана за људска права БиХ тренутно располаже у вези с говором мржње заснивају се на појединачним жалбама које је Институција омбудсмана за људска права БиХ запримила у периоду од 2015. године, па до дана сачињавања овог извјештаја, који су евидентирани у електронској бази података Институције омбудсмана, а могу се категоризовати као говор мржње.

У периоду до 1. јануара 2019. године жалбе које се односе на говор мржње регистроване су као остали облици дискриминације.

Од 1. јануара 2019. године до данас, говор мржње води се као посебна категорија, односно повреда права, у бази Институције омбудсмана за људска права БиХ, те је у том периоду запримљено седам жалби које су регистроване под шифром „говор мржње“ и то у 2019. години три жалбе и четири жалбе у 2020. години.

У наставку Извјештаја презентујемо неке од примјера регистрованих у периоду 2015-2020. година, почев од новијих.

1. Жалбе запримљене у периоду од 2019. до 2020. године

Примјер: Омбудсмани за људска права БиХ запримили су жалбу⁷⁰ изјављену против портала Klix.ba због, како се наводи: „*континуираног 24сатног системског говора мржње одређене групе или појединаца*“ на порталу Klix.ba. Жалилац наводи да је користио опцију на порталу *пријави коментар/говор мржње/неприкладан рјечник/вријеђење* по којим пријавама је поступљено тако да су спорни коментари затамњени али да су, након што је престао да их свакодневно пријављује, нови коментари остали незатамњени. Жалилац истиче да сматра спорним што администратор портала Klix.ba или уредник не обраћа пажњу на оно што остаје иза његових вијести и да је одговоран за сваки говор мржње на порталу. У одговору портала Klix.ba⁷¹ истакнуто је слjedeће: „...кориснички коментари одражавају искључиво ставове њихових аутора, а не ставове интернет портала Klix.ba, што је јасно истакнуто на нашем интернет порталу. Наше друштво путем истакнутих обавијести тражи од лица која остављају коментаре да се суздрже од вријеђења, псовања и вулгарног изражавања. Портал Klix.ba задржава право да обрише било који коментар без најаве и објашњења, а то своје право редовно и користи. Међутим, због великог броја коментара, Klix.ba не може аутоматски уочити и обрисати све коментаре који крше правила. На интернет сајту је такође истакнуто да сви читаоци прихватају наведена правила и услове кориштења. Независно о наведеном, наше друштво користи бројне општеприхваћене методе филтрирања нежељеног садржаја, укључујући и савремене софтверске апликације за идентификацију проблематичних ријечи. Међутим, општепознато је да постоје начини заобилажења, одн. умањења ефикасности таквих апликација (убацивање интерпункцијских знакова,

⁷⁰ Ж-СА-06-924/20;

⁷¹ Акт од 4. 12. 2020. године;

намјерне словне грешке и сл.). Контрола коментара је комплексан поступак, како због бројности и краткотрајне актуелности, тако и због чињенице да се коментари објављују у тзв. реалном времену што искључује могућност њихове претходне провјере.... Увредљиви и други коментари којима се крше услови кориштења портала, а које уочимо стандардним системима праћења уклањају се из секције с коментарима. Уградили смо и технички систем пријављивања од стране корисника који олакшава модераторима да пријављене коментаре ставе у контекст (спам, вријећање, реклама). То су неспорне чињенице које су потврђене и наводима подносиоца жалбе који и сам истиче да је систем филтрирања у већој мјери функционалан док корисници који читају коментаре пријављују нежељени садржај”.

Као што је констатовано и жалбом, портал Klix.ba има око пола милиона регистрованих корисника и независно од примјене напредних технологија није могуће на потпуно ефикасан начин, односно у кратком року уклонити сав нежељени садржај који поставе корисници. Поред тога, корисничко име и имејл адреса који се обавезно остављају приликом регистрације често не одражавају стварне идентификаторе корисника, а IP адреса је елемент подложен промјенама (нпр. уколико је додијељена на динамичној основи, зависно од конфигурације корисничког модема, софтвера, кориштења VPN технологије и праксе мрежних оператера), што такође може чинити неподобном за идентификацију корисника. Примјера ради, некада је довољан и краткотрајан прекид напајања корисничког модема да дође до аутоматске промјене IP адресе. Друштво ИнтерСофт на захтјев надлежних органа за доставом информација врши детаљне провјере система како би доставило што потпуније информације. Нажалост, из објективних техничких разлога, није увијек могуће утврдити елементе који су довољни за идентификацију корисника.

У оваквим ситуацијама, наша је препорука обично да се од надлежних државних органа (полиција или тужилаштво) затражи да се обрате друштву ИнтерСофт захтјевом за доставу информација, а друштво ИнтерСофт ће се промјтно одазвати на сваки такав позив и доставити информације којима буде располагало“. Предмет је затворен.

Примјер: Омбудсмани за људска права БиХ запримили су жалбу⁷² Transparency International БиХ у којој се наводи:

„Transparency International БиХ је из средстава јавног информисања упознат с видео спотом политичке партије Уједињена Српска који се претходних неколико дана дијелио путем друштвених мрежа, а у којем је приказан угоститељски објект у којем сједе три лица која су у споту представљена као припадник албанског народа, припадник хрватског народа и припадник бошњачког народа и гдје лице које припада албанском народу изјављује како су они (мислећи на Албанце) истјерали све Србе с Косова, те припадник хрватског народа изјављује како су они (мислећи на Хрвате) Србе у Олуји (мислећи на војну акцију) почистили с територије Хрватске, док треће лице изјављује да су они (мислећи на Бошњаке) сад Србе завадили па ће их развалити. Након изговореног, у споту се појављује и четврто лице које би требало да представља припадника српског народа, и

⁷² Ж-БЛ-06-627/20;

које након изјављених ријечи да је 'Република Српска уједињена' пријетећи удара шаком у сто и на тај начин плаши и угрожава лица која су приказана као припадници албанског, хрватског и бошњачког народа, након чега иста лица бјеже из објекта, док непознато лице симулира руком да на њих пуца пиштољем, а након чега се појављују лица која носе обиљежја политичке странке Уједињена Српска.

Наша организација је мишљења да спорни видео снимак представља вид говора мржње који је манифестован кроз стварање негативног стереотипа према припадницима албанског, хрватског и бошњачког народа, те се у истом, симулирањем пуцања из пиштоља, подстиче и непријатељство према припадницима наведених народа. Говор мржње представља сваку форму изражавања која охрабрује, промовише или оправдава нетолеранцију, дискриминацију и непријатељство које је усмјерено према припаднику друге расе, националности, религије, пола, сексуалне оријентације, поријекла и другог личног својства појединца или групе. Говор мржње може се пласирати путем: радијских и телевизијских програма, новина, интернет портала, дијелењем летака, објаве и коментара на интернет странама и друштвеним мрежама. Због свега наведеног, а имајући у виду надлежности ваше институције, замолили бисмо вас да размотрите представку коју вам достављамо, те размотрите могућност издавања препоруке политичкој партији Уједињена Српска, а како би се спријечило изражавање говора мржње за будуће“.

По пријему наведене жалбе, а на основу спроведеног истраживања утврђено је да су у конкретном случају поступале Централна изборна комисија БиХ, допис број: 05-1-07-5-975/20 од 7. октобра 2020. године и Апелационо вијеће Суда Босне и Херцеговине, број.С13 Иж 037327 Иж од 15. октобра 2020. године. Предмет је у раду.

Примјер: Омбудсмани су запримили жалбу⁷³ Е.Д. Наводи жалбе односили су се на администраторе Facebook странице под називом Полицијска академија БиХ (<https://www.facebook.com/policijskakaademiya/>), у којој су се налазиле фотографије полицијских службеника из цијеле Босне и Херцеговине, као и фотографије малољетних лица који су учествовали нпр. на данима полиције, као и анкета с питањем *Да ли полиција треба штитити ЛГБТ особе.*

По проведеном истражном поступку Федерална управа полиције обавијестила је Омбудсмане да су полицијски службеници Управе, Одсјек за борбу против компјутерског криминала, након документовања постојања предметних корисничких рачуна, те дјела истих који се односио на објављену анкету, 8. априла 2019. године, Кантоналном тужилаштву Сарајево, доставили информацију у вези с корисничким рачунима на друштвеној мрежи „Facebook“ под називима „Полицијска академија БиХ“, Полицијска академија Враце-Сарајево“, те web страницом www.policija.ba, а која информација се односила на сумњу извршења кривичног дјела „Лажно представљање“ из члана 369. КЗ Федерације и „Изазивање националне, расне и вјерске мржње, раздора или нетрпељивости“ из члана 163 КЗ Федерације БиХ, од стране НН лица, администратора истих“.

⁷³ Ж-СА-06-363/19;

Примјер: Омбудсмани за људска права БиХ отворили су по службеној дужности истражни поступак⁷⁴ везано за узнемиравајућу поруку упућену градоначелнику града Мостара, Љуби Бешлићу, од стране лица Фуад Хујдур путем Facebook друштвене мреже, који је на свом Facebook профилу објавио статус сљедећег садржаја: „Самозвани градоначелниче...*је.ем ти све и распадо се од рака као што и хоћеш, умријећеш болан за годину дана а јавно продајеш мој живот и живот мојих суграђана за три милиона марака... Толико ти вриједи живот хиљада људи...Ти си највећи злочинац. Ти ћеш умријети у мукама...СРАМ ДА ТЕ БУДЕ, и тебе и све редом, неће се та твоја болест само на теби завршити... сви ћете редом проклети дан свог рођења...три милиона су ти важна????????? Ја ћу ти их дати, само спасавај дјецу ХН кантона даћу ти четири милиона па узми себи један да платиш лијечење у Загребу, али за ђаба ти....Он те себи зове на разговор.*”

Министарство унутрашњих послова Херцеговачко-неретванског кантона обавијестило је Омбудсмане да је осумњичени пронађен, испитан, а предмет је прослијеђен Тужилаштву Херцеговачко-неретванског кантона Мостар, гдје је формиран спис под бројем Т07 0 КТА 0027529 20.

Примјер: Омбудсмани за људска права БиХ су запримили неколико жалби⁷⁵ лица с инвалидитетом, незадовољних јавним иступима народног посланика у Народној скупштини Републике Српске, у контексту кориштења израза „лица с посебним потребама“⁷⁶ у свом обраћању током скупштинске сједнице, и касније дајући телевизијску изјаву. У жалби упућеној од стране Савеза удружења за помоћ ментално недовољно развијеним лицима Републике Српске наводи се да „*кориштење компарација, којима једно лице окарактеришемо у потпуно негативном смислу и поистовјетимо га с једном цијелом популацијом лица с инвалидитетом, односно лица с интелектуалним тешкоћама, је срамно и недопустиво*“. Омбудсмани за људска права БиХ јавним обавјештењем и путем медија указали су да су народни посланици у свим парламентима у Босни и Херцеговини као изабрани представници народа и те како важне и утицајне личности свакако због посла којег обављају, те због тога користе прилику да их позову да искористе свој утицај како би се промовисала права рањивих категорија становништа, а посебно лица с инвалидитетом и побољшао њихов положај кроз приближавање позитивног законодавства међународним стандардима.

Примјер: Омбудсамани за људска права БиХ су запримили жалбу⁷⁷ Мреже за изградњу мира, коалиције која окупља 194 чланице, организације и школе из Босне и Херцеговине у којој су исти указали на писање онлајн медија Antimigrant.ba. У жалби је указано на текст објављен 15. септембра 2019. године⁷⁸ у којем је лице Н.С. који заједно с групом волонтера пружа помоћ мигрантима (првенствено дјеци) проглашен криминалцем који "увози" мигранте из Србије. Евидентно је да је у самом тексту хуманитарни рад на

⁷⁴ Ж-СА-06-247/20;

⁷⁵ Ж-БЛ-02-359/20; Ж-БЛ-02-699/20, Ж-БЛ-02-358/20;

⁷⁶ Кориштени израз не одражава мишљење Омбудсмана;

⁷⁷ Ж-СА-05-1043/19;

⁷⁸ Наслов текста је "Тузлански шминкер Нихад Суљић дио криминалне мреже увоза миграната из Србије", те је био објављен на сљедећем линку: <https://antimigrant.ba/tuzlanski-sminker-nihad-suljic-dio-kriminalne-mreze-uvoza-migranata-iz-srbije/>;

волонтерској основи усмјерен к пружању помоћи рањивој групи изједначен са чињењем кривичних дјела као што је кријумчарење људи, те се између осталог у истом налазе сљедеће реченице: *"Несхватљиво је да су безбједносне службе БиХ сву своју пажњу усмјериле само на кријумчаре људи, док су њихове помагаче, попут С., пустили да несметано воде своје криминалне активности"*. Из тог⁷⁹, као и других текстова објављених на наведеном онлајн медију произлазе тезе да се мигранти доводе у Босну и Херцеговину на штету Бошњака, те да у томе учествују припадници других конститутивних народа као и власти из Републике Србије и Републике Хрватске. Другог октобра 2019. године подносилац жалбе је допунио жалбу и указао на текст: *"Подсјећање на упозорење из априла: Мигранте затворити у логоре до повратка у њихове земље"*, објављен 1. августа 2019. године⁸⁰.

Дванаестог новембра 2019. године запримљена је нова жалба⁸¹ у којој је указано на низ неприхватљивих изјава и ставова с портала Antimigrant.ba, на које је између осталог реаговао Савјет за штампу у Босни и Херцеговини. У жалби се истиче хушкачки карактер писања који упућује на говор мржње и друга кривична дјела.

Након разматрања оба предмета Омбудсмани за људска права БиХ су упутили препоруку Тужилаштву Босне и Херцеговине; Регулаторној агенцији за комуникације и Федералној управи полиције: *„Чланци објављени на онлајн медију Antimigrant.ba који су напријед наведени представљу подстицање на дискриминацију и указују на ширење говора мржње и чињење других кривичних дјела. Позивају се напријед наведени да предузму мјере у складу са својим надлежностима и да о томе обавијесте Институцију омбудсмана у року од 30 дана од дана пријема препоруке.“*

2. Жалбе запримљене у периоду од 2015. до 2019. године

Примјер: Омбудсмани за људска права БиХ су, поступајући по жалби⁸² М.С. у којој је истакнуто: *„...Оптика Дијана из Бање Луке на својој Инстаграм страници објавила пост у којој су најавили да ће у њиховим радњама да се види велико „СТОП МИГРАНТИМА“ те наводе како су разлози за то видљиви, јер за њихову тамнопутост не постоји оквир који би се истицао на њиховој кожи...“*, дана 19. новембра 2018. године, Оптици Дијана д.о.о Бања Лука упутили препоруку број П-295/18: да одмах по пријему препоруке уклони Инстаграм пост објављен 2. августа 2018. године; да предузме неопходне мјере да се убудуће приликом објављивања постова на својој Инстаграм страници у потпуности поштује Закон о забрани дискриминације у Босни и Херцеговини. (Ова мјера може обухватити едукацију запослених како би се спријечило писање истих или сличних инстаграм постова). Одговор на препоруку није запримљен.

⁷⁹ Наведени текст је у међувремену, након реакције, уклоњен;

⁸⁰<https://antimigrant.ba/podsjecanje-na-upozorenje-iz-aprila-migrante-zatvoriti-u-logore-do-povratka-u-njihove-zemlje/>;

⁸¹ Ж-СА-06-1229/19;

⁸² Ж-БЛ 06-868/18 и Ж-СА-06-1156/18;

Примјер: Омбудсмани за људска права БиХ су отворили предмет⁸³ по службеној дужности поводом изјава директора фабрике обуће БЕМА емитованих 8. новембра 2018. године у емисији „Став“ на Телевизији КЗ Прњавор, а које су гласиле: *„Да је жена постала хранилац породице, а она то не може бити... жене имају проблема, ајд што их туку мужеве, пошла су тући и дјеца, хоће пет марака, хоће 10 марака... Млада ми је радна снага, имам јако пуно трудница... ми данас имамо 67 трудница и породиља... ја сам конт'о купити антибеби таблете... ја ћу затворити фабрику, мени је фабрика угрожена, рад ми је фабрике угрожен... она дјевојка кад се, након вођења љубави... други мјесећ иде на боловање, то се код Тите звало трудница, то сад има неки назив чудан, не знам ни како се зове и она се третира као да је посјекла прст, као да је боли грло... ..што бих ја наталитет финансирао, то није посао фабрике... гинеколози су најгори доктори... Творница обуће Бема одговорно тврдим има 65% посла који дјеца раде, биљеже цртају, лијепе тракице. Теже је кући скувати ручак него то радити. Не, она је прокрварила, она одмах иде на боловање... Али она није глупа. Одмах она веже друго дијете. Значи није радила 9 мјесеци, није радила годину дана, одмах веже друго дијете, одмах друга трудноћа, опет 9 месеци, годину дана. Имам једно седам жена које одмах треће дијете вежу.“* Поводом предњег надлежним органима упућена је Препорука.

Примјер: Омбудсмани за људска права БиХ су по службеној дужности, а на основу сазнања из медија, отворили предмет⁸⁴ под називом „Ех оффицио-Глорија Лујановић, пријетње новинарима на друштвеним мрежама“. На темељу сазнања из медија, Институција омбудсмана за људска права БиХ отворила је истражни поступак који се односи на пријетње и говор мржње које су упућене новинарки портала Dnevnik.ba, Глорији Лујановић. У неколико наврата, Омбудсмани за људска права БиХ су тражили информације од Министарства унутрашњих послова Херцеговачко-неретванског кантона и Кантоналног тужилаштва Херцеговачко-неретванског кантона. У својим изјашњењима Тужилаштво ХНК број А-1032/18, од 12. септембра 2018, 11. јануара 2019, и 13. јануара 2020. године, истиче како је због специфичности предмета ангажована и Федерална управа полиције, да је у току прикупљање доказа. Федерална управа полиције обавијестила је Омбудсмана за људска права БиХ да је поднијела извјештај тужилаштву против једног лица за које постоје основи сумње да је упутила наведену текстуалну поруку оштећеној, те је тужилаштво провело истрагу против осумњиченог лица, испитало осумњичено лице и оштећену, те је донесена коначна тужилачка одлука, о чему је обавијештена и оштећена.

Примјер: Жалитељка⁸⁵ истиче да је била члан Комисије за провођење процедуре гласања за избор в.д. декана Филозофског факултета Универзитета у Тузли, када је на гласачком мјесту дошло до инцидента. Наиме, један професор је бурно реаговао на име колеге и пред члановима Комисије који су с њим сами били у просторији изјавио *да ћемо сви добро видјети ко је он, и да неће дозволити да неко ко негира геноцид буде изабран за декана.* Комисија је сачинила службену забиљешку и послала је на поступање Етичком комитету. У међувремену је Комисија позивана на разговор код в.д. деканесе, с циљем смиривања ситуације и покушаја да Комисија измијени свој исказ. Чланови Комисије су били

⁸³ Ж-БЛ -06-981/18;

⁸⁴ Ж-МО-06 123/18;

⁸⁵ Ж- БР-04-148/17;

одлучни да се случај процесуира, а професор који је изазвао инцидент адекватно санкционише, након чега је он упутио своје изјашњење Етичком комитету у којем негира све наводе Комисије и у којем је жалитељку на најгрубљи начин извријеђао, ставивши је у контекст ратних злочинаца. Етички комитет је његове ријечи оцијенио као дјело с елементима кривичне одговорности, па су због немогућности давања приједлога строжег санкционисања упутили случај на поступање ректорки. Ректорка није предузела ништа, него је предмет поново вратила на поступање Етичком комитету који је наведеног професора позвао да се извини, иако позив на извињење није прописан Статутом Универзитета у Тузли, као мјера за санкционисање понашања које је у супротности са актима Универзитета. Након истражног поступка, Омбудсмани за људска права БиХ поштујући право на слободу изражавања, оцијенили су непримјереним начин изражавања поменутог професора, те закључили, да је на Универзитету у Тузли дошло до повреде одредби Кодекса наставничке етике ЈУ Универзитета у Тузли, а да ни Етички комитет ни ректорка Универзитета нису предузели прописане мјере из оквира своје надлежности, како би се на одговарајући начин санкционисало непримјерено понашање редовног професора Филозофског факултета овог универзитета. Омбудсмани за људска права БиХ указују да је обвеза управљачких тијела Универзитета у Тузли предузимање активности и мјера у циљу законитог функционисања установе на чијем су челу, осигурање заштите права запосленика, а што укључује и успоставу ефикасног система заштите од дискриминације, односно говора мржње у конкретном случају. С тим у вези, Омбудсмани за људска права БиХ су издали Препоруку број П-183/17 од 26. јула 2017. године, којом траже да, ректор Универзитета у Тузли, декан Филозофског факултета и Етички комитет Универзитета у Тузли, по жалби жалитељке, у оквиру своје надлежности предузму одговарајуће мјере, осигурају да се универзитетски наставници, сарадници, научници и истраживачи Универзитета у Тузли у својим јавним иступима и међусобној комуникацији суздрже од кориштења говора који може бити увредљив за било које лице или групу лица у Босни и Херцеговини, или може прерасти у говор мржње те, да осигурају да се у цијелости поштује одредба Кодекса наставничке етике ЈУ Универзитет у Тузли и предузму одговарајуће мјере у случају кршења истих. Поднеском од 20. новембра 2017. године, Етички комитет обавјештава Омбудсмане за људска права БиХ да *“сматра да је изрицањем личне опомене професору, те његовим јавним извињењем за своје поступке и ријечи, закључена спорна ситуација.”*

Примјер: Омбудсмани за људска права БиХ су по службеној дужности, на темељу сазнања из медија отворили истражни поступак⁸⁶ везано за вријеђање новинарки од стране замјеника генералног секретара Предсједништва Босне и Херцеговине, а у вези с објавом статуса на Facebook профилу који је гласио: *„Гледам трејлер за некакав интервју на БХТ-у. Сјеле двије „половњаче“ једна насупрот друге. Једна лоше изблајхана, а друга са сфушереним колагеном у уснама. Људи их зову новинарками. И сада ова изблајхана, мртва-хладна кроз чуперак лоше његоване косе, извали да је БиХ у рату одбранила у ствари шака новинара на БХТ-у. Ништа Армија БиХ, ништа хероји, ништа Алија ... само она и њена раја... ☹ ☹.“* Тринаестог јуна 2018. године Секретаријату Предсједништва Босне и Херцеговине упућена је Препорука број П-139/18 којом је препоручено: да успостави сарадњу с Омбудсманима за људска права БиХ, обавјести Омбудсмане за

⁸⁶ Ж-СА-06-1207/17;

људска права БиХ шта је предузето у конкретном случају како би се овакве и сличне ситуације превенирале и санкционисале. По препоруци није запримљен одговор.

Примјери: Подносиоци жалби, представници кладионица, у два предмета⁸⁷ по којима је поступано, захтијевају од Владе Федерације Босне и Херцеговине и предсједника Владе јавно извињење због изјава на конференцији за штампу, којом приликом је речено: *„Вољели би да игара на срећу нема никако, успркос томе запошљавају више од 4.000 радника. Мислимо да је то штета за једно друштво. По броју кладионица највећи смо у Европи. А кладионице су пошаст исто као дрога и проституција.“* Захтјев за јавним извињењем упућен је истог дана одговорном лицу, с наводом како споменута изјава деградира, вријеђа, клевеће и наноси душевну бол за више од 850 запослених у пословном субјекту, има елементе говора мржње и крши право на рад.

Из жалбених навода, како са аспекта заштите од дискриминације, тако и са аспекта забране ширења говора мржње, Омбудсмани за људска права БиХ су утврдили да недостаје предуслов за постојање дискриминације и говора мржње, а то је лична особина лица или групе која је била изложена дискриминацији, или на које се односио говор мржње. У конкретном случају, чињеница да се одређено правно лице бави одређеном дјелатношћу, не може се сматрати његовом/њеном личном особином, јер се потенцијално односи на сва физичка и правна лица у одређеној ситуацији. Због тога Омбудсмани за људска права БиХ нису утврдили да споменута изјава има елементе дискриминације и говора мржње, па су предмети затворени, али је одговорној страни скренута пажња да се приликом јавних иступа суздржава од кориштења израза који могу бити увредљиви за било које лице или групу лица у Босни и Херцеговини.

Примјер: Жалилац⁸⁸, новинар РТВ Федерације Босне и Херцеговине, обратио се Омбудсманима за људска права БиХ истичући да му је предсједник политичке странке Савез за бољу будућност Босне и Херцеговине упутио вербалне пријетње и казао како ће објавити компромитирајуће фотографије о уредништву медијске куће у којој је запослен. Два дана раније, током узимања изјаве за прилог, новинару је поручио да зна *„гдје станује и с ким се дружи.“* С обзиром на то да су Омбудсмани за људска права БиХ цијенили пријетње у свјетлу одредби кривичног законодавства, жалилац је упућен да се за евентуалну заштиту својих права обрати надлежном тужилаштву.

⁸⁷ Ж-СА-05-920/16, Ж-СА-06-1045/16;

⁸⁸ Ж-СА-05-1264/16;

IV НАЛАЗ И МИШЉЕЊЕ ОМБУДСМАНА ЗА ЉУДСКА ПРАВА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Како је приказано у претходном поглављу, Омбудсмани за људска права БиХ су поступали у предметима с примјерима говора мржње и углавном се ради о неадекватним терминима којима су називани припадници одређених угрожених група, непримјереним јавним иступима физичких и правних лица о личним и моралним карактеристикама појединаца на јавним функцијама, текстовима који су праћени сликама и коментарима увредљивог садржаја и као такви доступни широј јавности, објаве на блоговима појединих политичара чија је садржина лажна, вријеђајућа, омаловажавајућа, компромитујућа због чега лица која су мета таквих напада осјећају страх за себе и своју породицу, националистичким изјавама које шире мржњу између конститутивних народа у појединим повратничким срединама.

Омбудсмани за људска права БиХ су у својим препорукама захтијевали тренутни престанак објављивања увредљивих садржаја у којима се лица називају погрдним и непримјереним именима, уклањање с интернет портала садржаја увредљивог карактера, објављивање нових чланака у којима је садржано јавно извињење припадницима мањинских група, предузимање неопходних мјера да се приликом будућег обављања новинарског посла, писања и објављивања чланака у потпуности поштује Закон о забрани дискриминације, као и мјера усмјерених ка едукацији запослених како би се спријечило писање истих или сличних чланака.

На дан завршетка овог извјешћа Омбудсмани за људска права БиХ утврђују према статистичким подацима да је степен испоштованих препорука дјелимичан, а од 2019. године, од када се говор мржње води као посебна категорија, упућене су три препоруке у области говора мржње које нису проведене. Провођење препорука отежава чињеница да је у већини случајева одговорна страна приватно правно лице, да је говор мржње присутан на интернету, те да постоји врло мали број пријава које се односе на кривична дјела изазивања расне, националне или вјерске мржње, раздора или нетрпеливости, а које су добиле судски епилог. Према мишљењу Омбудсмана за људска права БиХ мали број пријава резултат је генералног неповјерења грађана, на шта се указује и у Годишњим извјештајима о резултатима активности Институције омбудсмана за људска права БиХ.

Из свега наведеног евидентно је да у Босни и Херцеговини постоји снажан законодавни и институционални оквир за борбу против говора мржње, али да је с друге стране, степен санкционисаних инцидената говора мржње на веома ниском нивоу, што показују различити индекси и статистике институција надлежних за заштиту људских права и провођење прописа у овој области. Разлози оваквог стања дихотомије су вишеструки, а обухватају елементе финансијске, кадровске, социолошке и политичке природе.

У вези с правним нормирањем свих облика девијантног понашања који се могу подвести под појам „говор мржње“ уочава се, нажалост, поновљена пракса да се закони или међународни стандарди у БиХ веома лако усвајају, док изостају ефикасне мјере за осигуравање њихове примјене. Институције за заштиту људских права треба организовати тако да имају адекватне материјалне и људске капацитете, не само за рад по жалбама и

реактивно дјеловање, него и за провођење активности промоције, едукације и превентивног дјеловања на сузбијању говора мржње. Врло је важно благовремено реаговати, дјеловати превентивно на могући говор мржње, а то значи и већа едукација.

Свијест о опасности и посљедицама говора мржње у Босни и Херцеговини није довољно развијена што претпоставља њено формирање и унапређивање; од школског система, медија, свакодневног јавног живота али и ефикасније улоге државних институција, цивилног друштва и регулаторних тијела. У том процесу, инсистирање на одговорности за изговорену ријеч мора бити доминантна, пошто смо већ видјели да сваки облик булеварског и уличног језика дегенерише демократске моделе а све већи број грађана, у које се увукла нелагода, неизвјенсост и страх, присиљавају да напусте „демократски брод“ и избјегавају учешће у јавном животу.

У агенцијама за спровођење закона у БиХ не постоје специјализовани тимови који су оспособљени да спроводе истраге злочина мотивисаних мржњом иако је у пракси заступљеност ових кривичних дјела много већа у односу на званичне статистике. Често се кривична дјела почињена из вјерских, националних или расних побуда кривично не гоне, а и када се гоне поступак се води на основу обичног кривичног дјела при чему се занемарују вјерске, националне или расне и друге побуде.

Право на слободно изражавање се врло често злоупотребљава, а у први план долази до изражаја национална, вјерска и расна нетрпељивост, најприје у виртуелној форми, а неријетко се и физички сукоби генеришу на основу учесталог говора мржње, и представља пријетњу не само на развој демократије у земљи, већ и за општу безбједност грађана у Босни и Херцеговини.

За разлику од деведесетих година у Босни и Херцеговини, када је најизраженија била национална и вјерска мржња и нетрпељивост, сада се говор мржње најчешће манифестује кроз политичку некоректност, мизогенију, другачију политичку и сексуалну оријентацију.

Савјет за штампу Босне и Херцеговине на годишњем нивоу прими стотине пријава на говор мржње, у штампаним и електронским медијима, а примјетан је и тренд пораста броја пријава из године у годину. Према извјештајима Савјета за штампу, претпоставља се да је број случајева говора мржње много већи, јер велики број грађана није реаговао на говор мржње у медијима.

У циљу спречавања ширења говора мржње и клевете у анонимним коментарима посјетилаца интернет порталаа, Савјет за штампу у БиХ је, позивајући на сарадњу полицију, тужилаштво и судове, покренуо акцију „Нисте невидљиви“, у циљу заустављања и превенције говора мржње у коментарима на веб порталима. Главна идеја је била да се полиција и тужилаштво укључе у лоцирање IP адреса корисника који на порталима остављају анонимне коментаре који садрже говор мржње⁸⁹. Анонимност не значи да лице не може бити идентификовано и процесуирано, ако се утврди ширење

⁸⁹ СИМ Пројекат у БиХ, *Слобода на интернету и говор мржње онлајн: Медијска политика и интернет у Босни и Херцеговини*, Сарајево, 2014, стр. 10;

говора мржње, хушкање, пријетње и позив на линч, што је, нажалост, честа појава у коментарима анонимних посјетилаца онлајн медија.

Говор мржње се нарочито интензивира у периоду избора у Босни и Херцеговини, када долази до интензивније промоције увредљивих ставова, политизације друштва по многим основама и уопште стварања климе антиинтелектуалног стања свијести.

Централна изборна комисија упутила је упозорење политичким партијама да постоји неколико правних механизма који ће бити предузети против оних који буду користили националистичку и антидржавну реторику у предизборној кампањи. Важно је разумјети, да је већина говора мржње у БиХ заснована на национализму. Овакав чин је обесхрабрио учешће плаћених коментатора који су били веома активни током претходних избора, с обзиром да је њихово учешће већином било базирано на говору мржње против друге нације или политичке партије. Многи портали имају администраторе одређене да бришу коментаре са говором мржње, а неки портали су потпуно онемогућили опцију коментарисања у овом периоду. Нажалост, ове акције су имале краткорочни ефекат, а протеком изборног процеса, говор мржње је почео све чешће да се појављује у коментарима анонимних посјетилаца на веб порталима.

Питање граничне линије између слободе и говора мржње такође у први план доводи улогу интернета као медија који омогућава разноликост перспектива, есенцијалних за плурализам. Ово, међутим, не чини интернет „прогресивним“ медијем, будући да различите перспективе отварају врата и појави екстремних идеја. С друге стране, представити интернет као мјесто највећим дијелом „окупирано“ говором мржње значило би дати легитимитет директној интервенцији државе у његовој контроли. Медијска писменост у БиХ однедавно се предлаже као трећи пут у превладавању ових тензија. Тумачење медијске писмености, међутим, са своје стране такође отвара простор за разне интерпретације. У БиХ медијска писменост у пракси резултовала је фокусирањем на опасности које вребају онлајн, умјесто промовисањем могућности које интернет нуди. Интернет је првенствено простор с креативним садржајима за младе, а говор мржње је негација од свега што је креативно, и против њега се друштво мора борити проактивно, аутоцентзуром и едукацијом.

У БиХ, гдје се говор мржње често испољава и кроз политичку реторику и дјеловање, посебно забрињава чињеница да инциденте из мржње чине млади, који се у вријеме ратних сукоба нису ни родили. То значи да су израсле нове генерације оптерећене национализмом и нетрпељивошћу према другом и другачијем.

Успостављени систем друштвених вриједности и степен толеранције је код нас такав да је однос према другом у најмању руку неутралан, а често и насилан. То производи и испаде према различитим групама које су у мањини или према појавама које нису у складу са ставовима већине.

Пропуст да се предузму енергичнији кораци у сузбијању говора мржње продубљује подијељеност друштва и олакшава формирање друштвених група које сматрају да су боље од осталих или да имају право да намећу своју вољу осталима док благовремена реакција

на говор мржње даје прилику тијелима за провођење закона да предвиде избијање озбиљних инцидента.

Руводећи се наведеним, а у складу са својим овлаштењима из Закона о Омбудсману за људска права Босне и Херцеговине и Закона о забрани дискриминације у Босни и Херцеговини, Омбудсмани за људска права БиХ упућују

ПРЕПОРУКЕ

Законодавним тијелима свих нивоа власти у Босни и Херцеговини, носиоцима јавних функција, представницима медија, независних регулаторних тијела и удружења, тијелима за провођење закона

- Да предузму конкретне кораке с циљем подизања јавне свијести о значају поштовања плурализма и опасности која потиче од говора мржње, али и да укажу на неистинитост основа на којима се он темељи и на његову неприхватљивост, и то:
 1. борбом против дезинформација, негативних стереотипа и стигматизације;
 2. развијањем посебних образовних програма за дјецу, младе, јавне службенике и ширу јавност;
 3. подршком невладиним организацијама, тијелима за заштиту равноправности и институцијама за људска права које раде на сузбијању говора мржње;
 4. подстицањем јавних личности да без одлагања реагују на говор мржње путем његове осуде, уз настојање да се додатно подрже вриједности које он угрожава.
- Да обезбиједе подршку онима који су нападнути говором мржње, како појединачно тако и колективно, и то:
 1. настојањем да им се помогне путем савјетовања и усмјеравања како би се изборили с претрпљеном траумом и осјећањем стида;
 2. обезбјеђивањем да они буду свјесни својих права на заштиту и да буду у могућности да их остварују;
 3. подстицањем и олакшавањем пријављивања коришћења говора мржње од стране оних који су њиме нападнути као и других који имају сазнања о томе;
 4. санкционисањем рђавог поступања, односно узнемиравања сваког лица које се жали због говора мржње или пријављује његово коришћење.
- Да обезбиједе подршку за доношење интерних прописа од стране јавних и приватних установа (укључујући изабрана тијела, политичке партије, образовне институције и културне и спортске организације), као средства за борбу против коришћења говора мржње, и то:
 1. подстицањем усвајања кодекса понашања којим се предвиђа суспензија и друге санкције за кршење њихових одредби и обезбјеђивањем њиховог ефикасног спровођења;
 2. подстицањем политичких партија да потпишу „Повељу о европским политичким партијама за нерасистичко друштво“;

3. промовисањем праћења коришћења дезинформација, негативних стереотипа и стигматизације.
- Да утврде грађанскоправну и управноправну одговорност за коришћење говора мржње, уз поштовање права на слободу изражавања и мишљења, и то:
1. утврђивањем посебне одговорности аутора говора мржње, пружалаца интернет услуга, веб форума и хостинга, интернет посредника, платформи друштвених медија, модератора блогова и других који имају сличне улоге;
 2. обезбјеђивањем могућности коришћења захтјева, на основу налога или одобрења суда, за брисање говора мржње из материјала доступних на интернету, блокирање веб-сајтова који користе говор мржње, спречавање ширења говора мржње и принудно откривање идентитета оних који га користе;
 3. обезбјеђивањем основа онима који су нападнути говором мржње, тијелима за заштиту равноправности, независним институцијама за људска права и заинтересованим невладиним организацијама да користе та овлашћења.

Литература

1. Mark Achbar, (1994) *Manufacturing Consent: Noam Chomsky and Media*, Institute of Policy Alternatives, Montreal, Quebec
2. Bargh, J. A., (2002) *Beyond Simple Truths: The Human-Internet Interaction*. Journal of Social Issues 58 (1)
3. Huyse, L., (2003) *The process of reconciliation*. In: D. Bloom field, T. Barnes, L. Huyse (eds.) *Reconciliation after Violent Conflict: A Handbook*, International Institute for Democracy and Electoral Assistance, Stockholm
4. Jacobs, J., Potter, K., (2000) *Hate Crimes: Criminal Law and Identity Politics*, Oxford University Press
5. McQuail, Denis, (1996, 2009) *Mass media in the Public Interest: Towards a Framework of Norms for Media Performance, in Mass Media and Society*, James Curran and Michael Gurevitch, London
6. Michael Herz, Peter Molnar, (2012) *Hate Speech and the Jurisprudence of Free Speech in the United States*, Cambridge University Press
7. Rosenberg, M. B. (2005) *Nonviolent Communication: A Language of Life*. Encinitas, CA: A PuddleDancer Press Book
8. P. F. Second, C. W. Backman, (1974) *Social Psihology*, McGraw-Hill, Tokyo
9. СИМ Пројекат у БиХ, (2014), *Слобода на интернету и говор мржње онлајн: Медијска политика и интернет у Босни и Херцеговини*, Сарајево
10. Љиљана Филиповић, Кривична дјела из мржње и кривична дјела изазивања мржње – Коментар релевантних законских одредаба - Сарајево, 2019. година, Мисија ОЕБС-а у Босни и Херцеговини

Конвенције:

1. Конвенција о кибернетичком криминалу,
2. Оквирна конвенција о заштити права националних мањина
3. Европска конвенција о људским правима и основним слободама
4. Међународни пакт о грађанским и политичким правима
5. Конвенција о укидању свих облика расне дискриминације

Закони:

1. Кривични закон Босне и Херцеговине, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр. 3/2003, 32/2003 - испр., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015 и 35/2018
2. Кривични законик Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 64/2017 и 104/2018 – одлука УС
3. Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине, *Службене новине ФБиХ* бр. 36/2003, 21/2004 - испр., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 и 75/2017
4. Кривични закон Брчко дистрикта БиХ, *Службени гласник Брчко дистрикта БиХ*, бр. 19/2020 - пречишћен текст

5. Закон о омбудсману за људска права Босне и Херцеговине, *Службени гласник БиХ*, бр. 19/02, 35/04 и 32/06
6. Закон о забрани дискриминације у Босни и Херцеговини, *Службени гласник БиХ*, бр. 59/09 и 66/19
7. Закон о равноправности полова у Босни и Херцеговини - пречишћени текст Службени гласник БиХ, бр. 32/10
8. Закон о слободи вјере и правном положају цркава и вјерских заједница у БиХ, *Службени гласник БиХ*, број 59/04
9. Закон о спорту у Босни и Херцеговини *Службени гласник БиХ*, бр. 27/08, 102/09 и 66/16
10. Закон о спречавању насиља на спортским приредбама, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 14/04 и 13/10
11. Закон о комуникацијама, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр. 31/03, 75/06, 32/10 и 98/12
12. Изборни закон Босне и Херцеговине, „*Службени гласник Босне и Херцеговине* бр. 23/01, 7/02, 9/02, 20/02, 25/02, 4/04, 20/04, 25/05, 52/05, 65/05, 77/05, 11/06, 24/06, 32/07, 33/08, 37/08, 32/10, 18/13, 7/14, 31/16 и 41/20
13. Преглед повреда и одговарајућих казни које изриче Регулаторна агенција за комуникације, *Службени гласник БиХ*, број 35/09
14. Правилник о поступку рјешавања кршења услова дозвола и прописа Регулаторне агенције за комуникације, Службени гласник БиХ, број 18/05
15. Кодекс о аудиовизуелним медијским услугама и медијским услугама радија донесен на 19. сједници одржаној 17. 12. 2015. године.

Институције:

1. Европска комисија за демократију кроз право, Венецијанска комисија: <http://www.venice.coe.int/webforms/events/>
2. Европска комисија за борбу против расизма и нетолеранције: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/default_en.asp
3. Организација за европску безбједност и сарадњу: <http://www.osce.org/>